

Analyzing Managers' Perceptions of the Educational and Training Challenges of Multicultural Learning Environments in Elementary School and Presenting Suggested Solutions

Vahid Pouresfahani¹, Marzieh Dehghani² , Mohammad Javadipour³

1. Master's degree in Curriculum development, Faculty of Psychology and Education University of Tehran. Tehran, Iran.
2. Faculty member and associate professor of the Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.
3. Faculty member and associate professor of the Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2024/08/07

Revised: 2025/09/04

Accepted: 2025/09/22

Keywords:

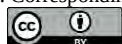
manager's perception, multicultural learning environments, challenges of multicultural learning environments, suggested solutions of multicultural learning environments

Abstract

The aim of this study was to examine school administrators' perceptions of the educational and pedagogical challenges of multicultural learning environments at the elementary level and to propose recommended strategies. This research employed a qualitative descriptive phenomenological approach, using in-depth, open-ended interviews. The study population included all principals of multicultural elementary schools in District 1 of Qom Province during the 2023–2024 academic year. This district was purposefully selected due to its peripheral location and high level of cultural diversity. Purposeful sampling continued until theoretical saturation was reached, resulting in the participation of 10 experienced principals. Data from the interviews were analyzed using thematic content analysis based on Colaizzi's (1978) descriptive phenomenological method, and trustworthiness was ensured according to Guba and Lincoln's (1985) criteria. The findings related to the first research question identified four main themes and ten subthemes concerning challenges: institutional and structural neglect, teachers, principals, and parents. Regarding the second research question, five main themes and fifteen subthemes were identified in relation to proposed solutions, involving educational authorities, principals, teachers, students, and parents. Overall, despite challenges arising from neglect or lack of awareness, the principals' proposed strategies can effectively address the educational and pedagogical challenges in multicultural elementary learning environments.

Citation: Pouresfahani, V., Dehghani, M., & Javadipour, M. (2025). Analyzing Managers' Perceptions of the Educational and Training Challenges of Multicultural Learning Environments in Elementary School and Presenting Suggested Solutions. *Journal of Curriculum Research*, Vol.15, No.2, Ser 30. 43-72
DOI: <https://doi.org/10.22099/jcr.2025.8325>

*. Corresponding Author: E-mail address: dehghani_m33@ut.ac.ir

COPYRIGHTS ©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher

Extended Abstract

Introduction

The issue of multicultural environments is one of the topics that has been important in Iran due to its geographical conditions and population diversity. Students often do not know how to deal with this cultural diversity among their peers in ways that can contribute to creating a desirable society in the future through a culturally balanced educational system free from group divisions. Considering the importance of multicultural schools and classrooms at the elementary level, and given that principals are the main administrative and executive authorities in schools, this research was conducted to comprehensively analyze administrators' perceptions of the educational challenges of multicultural learning environments in elementary schools and to provide solutions based on these perceptions. The present research aims to answer the following questions:

- 1- From the point of view of administrators, what are the educational challenges of multicultural learning environments in elementary schools?
- 2- From the point of view of administrators, what are the educational solutions for multicultural learning environments in elementary schools?

Method

This research adopted a qualitative approach and a descriptive phenomenological design, based on in-depth, open-ended interviews. This type of interview allows the researcher to explore and analyze the experiences of principals of multicultural elementary schools without preconceived limitations. An interview protocol was developed to ensure the systematic guidance of the interviews. Interviews were conducted in person with principals of multicultural elementary schools in the school environment, and each interview lasted between 40 and 60 minutes. The research field included all principals of multicultural primary schools in District One of Qom Province during the 1402–1403 academic year. To answer the research questions, 10 principals with current experience working in multicultural

elementary schools were selected through purposive sampling, and sampling continued until the criterion of theoretical data saturation was reached. During the interview process, in-depth and open-ended interviews were employed. This approach allowed the researcher to explore and analyze principals' experiences without the constraints of pre-established frameworks. All participants' responses were audio-recorded during the interviews and also documented in written form at an appropriate time. The written data obtained from the interviews were analyzed using thematic content analysis based on Paul Colaizzi's (1978) descriptive phenomenological method.

Findings

The first research question, concerning educational challenges in multicultural learning environments at the elementary school level from the perspective of principals, resulted in the identification of four main themes and ten subthemes. The main themes include institutional and structural neglect, teachers, administrators, and parents. The second research question, concerning educational solutions in multicultural learning environments at the elementary school level from the perspective of principals, resulted in the identification of five main themes and fifteen subthemes. The main themes include solutions related to education officials, administrators, teachers, students, and parents.

Conclusion

The overall findings of this research indicate that, despite the existing challenges caused by the inattention or lack of awareness of education officials, teachers, administrators, and parents regarding multicultural learning environments such as multicultural schools and classrooms, the solutions presented in this research can address most related problems from the perspective of principals. Practical suggestions of the present research include holding knowledge-enhancement courses taught by instructors with experience in multicultural schools for teachers of multicultural classes by district and regional education authorities; providing material and

moral support from education departments to dedicated teachers implementing multicultural education through coordination with school principals; offering incentives such as certificates of appreciation, salary increases, and professional rank promotion for participating teachers; creating opportunities for experienced and effective teachers to exchange experiences and useful information regarding successful multicultural education practices; and enabling school administrators to implement programs appropriate to multicultural education at the school level, including school-based evening ceremonies.

Keywords

Manager's perception, multicultural learning environments, challenges of multicultural learning environments, suggested solutions of multicultural learning environments.

واکاوی ادراک مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی و ارائه راهکارهای پیشنهادی

وحید پوراصفهان‌ی^۱ ID، مرضیه دهقانی^{۲*} ID، محمد جوادی پور^۳ ID

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۲. عضو هیئت علمی و دانشیار گروه روش‌ها و برنامه‌های درسی و آموزشی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۳. عضو هیئت علمی و دانشیار گروه روش‌ها و برنامه‌های درسی و آموزشی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله

چکیده

هدف این پژوهش، واکاوی ادراک مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی در دوره ابتدایی و ارائه راهکارهای پیشنهادی بود. این پژوهش با رویکرد کیفی و به روش پدیدارشناسی توصیفی انجام شد و از مصاحبه‌های عمیق و باز برای گردآوری داده‌ها استفاده شد. جامعه پژوهش شامل تمامی مدیران مدارس ابتدایی چندفرهنگی ناحیه یک استان قم در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. این ناحیه به دلیل موقعیت حاشیه‌ای و تنوع فرهنگی بالا به‌صورت هدفمند انتخاب شد. نمونه‌گیری به روش هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انجام گرفت و در نهایت ۱۰ نفر از مدیران باتجربه به‌عنوان مشارکت‌کنندگان انتخاب شدند. داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوای مضمونی بر پایه الگوی پدیدارشناسی توصیفی کلایزی (۱۹۷۸) تحلیل شدند. برای اطمینان از اعتمادپذیری داده‌ها از معیارهای گوبا و لینکلن (۱۹۸۵) استفاده شد. یافته‌های مربوط به سؤال اول پژوهش نشان داد ۴ مضمون اصلی و ۱۰ مضمون پایه در زمینه چالش‌ها وجود دارد: بی‌توجهی نهادی و ساختاری، معلمان، مدیران و والدین. همچنین، ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون پایه به‌عنوان راهکارهای پیشنهادی شناسایی شد که به مسئولان آموزش و پرورش، مدیران، معلمان، دانش‌آموزان و والدین مربوط بودند. نتایج نشان داد راهکارهای ارائه‌شده می‌توانند به رفع چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های چندفرهنگی کمک کنند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۳۱

واژه‌های کلیدی:

ادراک مدیران، محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، چالش‌های محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، راهکارهای پیشنهادی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی

استناد: پوراصفهان‌ی، و.، دهقانی، م.، و جوادی‌پور، م. (۱۴۰۴). واکاوی ادراک مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی و ارائه راهکارهای پیشنهادی. مجله علمی پژوهشی «پژوهش‌های برنامه‌درسی» انجمن مطالعات برنامه‌درسی ایران. دوره پانزدهم، شماره دوم، پیاپی ۳۰، بهار و تابستان ۱۴۰۴. ۷۲-۴۳

DOI: <https://doi.org/10.22099/jcr.2025.8325>

* نویسنده مسئول: dehghani_m33@ut.ac.ir

COPYRIGHTS ©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the Original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher

مقدمه

مفهوم چندفرهنگی^۱، یک چالش برای درک و پذیرش متفاوت فرهنگ‌های دیگر است و دلیل یک سوءتفاهم در بین باورهای غلط رنگین‌پوستان و مهاجران بوده است (Moawad & El Shoura, 2017). مفهوم چندفرهنگی در زمینه‌های نژادی، قومی، دینی و زبانی یکی از مهم‌ترین مشخصه‌های جوامع امروزی می‌باشد که می‌تواند در صورت مغفول ماندن، زمینه‌ساز بسیاری از چالش‌های اجتماعی شود (Amini, 2012). در رویکرد چندفرهنگی^۲، انسان‌ها ذاتاً نسبت به یکدیگر برتر یا پست‌تر نیستند بلکه فقط متفاوت هستند (Banks, 2008). در تعریفی جامع، چندفرهنگی به این معنی است که انسان‌هایی با اقوام، نژاد و ملیت‌ها ویا حتی مذاهب گوناگون با داشتن حقوق شهروندی یکسان در یک مکان کنار یکدیگر زندگی می‌کنند. امروزه مفهوم چندفرهنگی، به عنوان یک حوزه اصلی در نظام آموزشی و برنامه‌های درسی در مدرسه شناخته می‌شود (Kalantzis and Cope, 2020).

در نظام‌های آموزشی با دیدگاه چندفرهنگی، اهمیت دادن به تفاوت‌های فردی، رفتار یکسان با هر فردی و در نظر گرفتن محیط اجتماعی و فرهنگی که افراد در آن زندگی می‌کنند، امری اساسی است (Elias, Mansouri & Sweid, 2021). از نظر Kaya and Aydin (2014)، محیط‌های یادگیری چندفرهنگی^۳، محیطی متشکل از تفاوت‌های فرهنگی دانش‌آموزان است که در یک محیط که معمولاً کلاس درس است؛ این تفاوت‌ها مشخص است. هم‌چنین، Elias, Mansouri & Sweid (2021) معتقدند، مفهوم محیط‌های یادگیری چندفرهنگی به زمینه‌ای برای بروز فرهنگ‌های گوناگون دانش‌آموزان اشاره دارد. اما به نظر Banks (2008)، تعریف جامعی از محیط‌های یادگیری چندفرهنگی ارائه داده است. از نظر او محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، به کلیه محیط‌های آموزشی گفته می‌شود که دانش‌آموزان از نظر فرهنگی با آن محیط و افراد ساکن در آن؛ از نظر قومی، نژادی و ملیتی متفاوت‌اند.

آموزش مفید در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، بی‌تردید یکی از بزرگ‌ترین چالش‌هایی است که امروزه مدرسان در کشورمان با آن مواجه‌اند. آموزش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، به مرور زمان گسترده‌تر شد و نه تنها گروه‌های قومی، نژادی و اجتماعی بلکه گروه‌های جنسیتی و گروه‌های دارای نیازهای خاص را نیز در بر گرفت (Sadeghi and Ashouri, 2019). آموزش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، مفهومی است که تمام دانش‌آموزان صرف‌نظر از هر گروهی که به آن تعلق دارند، باید از عدالت در فرصت آموزشی در مدرسه بهره‌مند شوند (Mostafizadeh et al., 2019)، اما به نظر Banks (2008)، تعریف جامعی از آموزش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، مبتنی بر مهم‌ترین مولفه‌های آن را ارائه داده است. از نظر او، آموزش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، حوزه‌ای مطالعاتی است که هدف اصلی از آن ایجاد فرصت‌های برابر تعلیم و تربیت برای اقوام، نژادها و گروه‌های گوناگون فرهنگی است.

هم‌چنین، آموزش هنگامی مفید است که با فعالیت‌های تربیتی همراه شود (Hajizadeh Khanamani, 2015). مفهوم تعلیم و تربیت^۴ از هم جدا نیستند؛ به طوری که کاربرد جداگانه آنها در فرایند آموزشی و پرورشی غیرممکن است. هدف از تربیت، فراهم کردن زمینه‌ای برای انطباق دانش‌آموزان با زندگی است. توسعه مهارت‌های تربیتی^۵ زمینه‌ای را برای حل

¹ multicultural² Multicultural approach³ Multicultural learning environments⁴ Educational activities⁵ education and training⁶ Development of educational skills

مشکلات تربیتی فراهم می‌کند؛ به طوری که هدف از فعالیت‌های تربیتی در مدارس ایجاد یادگیری فعال^۱ در دانش‌آموزان است (Harmawati, apriya, Abdulkarim, & Bestari, 2022). فعالیت‌های تربیتی به عنوان عاملی مهم، برای شکل‌دهی به شخصیت دانش‌آموزان است که با ذوق و هنر دانش‌آموز چه در محیط آموزشی و چه در خارج از آن سروکار دارد (Irdangani and Sufi, 2017). به طوری که هدف از فعالیت‌های تربیتی در مدارس، ایجاد یادگیری فعال در دانش‌آموزان است (Harmawati, apriya, Abdulkarim, & Bestari, 2022). در مدارس و کلاس‌های درس اعم از تک‌فرهنگی و یا چندفرهنگی، معلمان و کادر اجرایی؛ افزون بر توجه به موضوعات مرتبط با آموزش، درصدد شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان در زمینه‌های فعالیت‌های تربیتی نیز هستند. شکوفایی استعدادها در زمینه فعالیت‌های تربیتی تنها از فعالیت آموزشی به دست نمی‌آید و مستلزم آن است که از اهداف تربیتی در تقویت آن بهره گرفت (Dehghani & Pouresfahani, 2025).

با توجه به افزایش تنوع قومی، زبانی و فرهنگی در جوامع، مدارس ابتدایی نیز به محیط‌هایی چندفرهنگی تبدیل شده‌اند که نیازمند رویکردهای آموزشی و تربیتی متناسب با این تنوع‌اند (Banks, 2019). به طوریکه در کشورمان در سال‌های اخیر، رشد جمعیت‌های مهاجر، اقلیت‌های قومی و فرهنگی و هم‌چنین، جابه‌جایی‌های درون استانی، سبب تشکیل مدارس ابتدایی با ترکیب فرهنگی متنوع در بسیاری از مناطق کشور شده است (Hajizadeh, Kiani and Nouri, 2014). این تنوع فرهنگی اگرچه می‌تواند فرصتی برای توسعه هویت جمعی و یادگیری غنی‌تر باشد، اما در غیاب برنامه‌ریزی تربیتی متناسب، منجر به چالش‌هایی در تعاملات میان‌فرهنگی، مدیریت تعارض و آموزش اثربخش می‌شود - (Mamandi Azar, 2013).

در چنین شرایطی، مدیران مدارس به عنوان عناصر کلیدی در هدایت فرایندهای یاددهی-یادگیری، با چالش‌های گوناگونی در زمینه آموزش چندفرهنگی مواجه می‌شوند (Shah & Carr-Chellman, 2022). این چالش‌ها می‌توانند در قالب ناهماهنگی بین برنامه‌های رسمی و غیررسمی، نبود آموزش تخصصی برای معلمان، یا بی‌توجهی به تفاوت‌های فرهنگی دانش‌آموزان بروز یابند (Gay, 2018). هم‌چنین، تجربه‌ها و راهکارهای پیشنهادی مدیران که از درک میدانی و عملی آنان نشأت می‌گیرد، می‌تواند نقش مؤثری در اصلاح و ارتقای سیاست‌های آموزشی داشته باشد. با وجود اهمیت این موضوع، ادراک و تجربه زیسته مدیران در مواجهه با چالش‌ها و شیوه‌های مدیریت محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، به صورت عمیق و نظام‌مند، مساله اساسی این پژوهش است.

در همین زمینه صاحب‌نظران گوناگونی به ارائه نظر پرداختند. به طور نمونه از مهم‌ترین این نظریات؛ (Fitria (2023)، از مهم‌ترین چالش‌های آموزش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی را بحث تفاوت‌های فرهنگی دانش‌آموزان و مشکلات مربوط به تعصبات شخصی آن‌ها و نپذیرفتن افراد دیگر با فرهنگ‌های گوناگون دانسته است (Haswani, 2023). Baharuddin & Simbolon، چالش‌های آموزش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی را، به توانمندی یا عدم توانایی معلمان در اجرای مناسب برنامه‌های آموزشی و تربیتی وابسته می‌دانند. هم‌چنین، Rohmat, Sutiyono, & Priyanto (2023)، عدم برگزاری دوره‌های توانمندسازی معلمان در دوره تربیت معلم را به عنوان علت اصلی در ایجاد چالش در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی و عدم ارائه آموزش‌های چندفرهنگی لازم به دانش‌آموزان و نزاع‌های بین فرهنگی دانش‌آموزان می‌دانند.

هم‌چنین، بررسی پیشینه‌های پژوهشی از منابع علمی خارجی و داخلی، در ارتباط با چالش‌ها و راهکارهای آموزشی و تربیتی در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی نشان داد؛ صرفاً پژوهشگران به بررسی مجزای هر یک از اجزای معرفی شده

^۱ Active learning

پرداخته‌اند، به طوریکه در پژوهش‌های؛(Ruswandi, Singh, (2024); Safita & Suryana (2023); Lee & Hwan (2023); Mustafa Zadeh et al, (2019) ; Mappaenre et al, (2023); Ikhsan & Giwangsa, (2019) آموزش چندفرهنگی معلمان در کلاس‌های چندفرهنگی به منظور یکی از آموزش‌های موردنیاز برای تربیت شهروندان مطلوب در جوامع متنوع امروزی؛ Sadeghi & Ashuri, (2021); Sabira & Pandin, (2021); Kalita, (2022); Hanif, (2023); Camarota, (2011), Asaf et al, (2010); Pilus & Nguyen (2023); Arianto et al, (2020) ; Gogoi,(2020); Sadeghi and Ashuri, (2019); Srivastava, (2018)؛ در ارتباط با اهمیت نقش معلم در اجرای موثر آموزش چندفرهنگی در کلاس‌های چندفرهنگی در ارتقای مهارت‌های اجتماعی و تربیتی دانش‌آموزان؛ Naz et al, (2023); Fitria, (2023); Haswani et al, (2023); Saritiken, (2023); Cathrin & Wikandaru, (2023); Adamczewski, (2019); دانش‌آموزان در اجرای فعالیت‌های چندفرهنگی؛ Banks (2015); Irizarry (2009)؛ در ارتباط با اهمیت نقش والدین در اجرای موثر فعالیت‌های فرهنگی در کلاس‌های چندفرهنگی Foulidi & Papakitsos (2011) ; Epstein (2011) ; Mapp (2003)؛ در ارتباط با اجرا، چالش‌ها و راهکارهای آموزش چندفرهنگی در کلاس‌های چندفرهنگی؛ Arifin, (2021)؛ (2022); Zainal Taj et al, (2013); Havasbigi et al (2018); Khakbaz (2019); Khakzad et al, (2022) پرداخته شد.

با تجزیه و تحلیل دسته‌های مشخص‌شده از پیشینه پژوهشی این موضوع؛ می‌توان به این نتیجه رسید که سایر پژوهش‌ها به بررسی مجزای چالش‌ها و راهکارها پرداخته‌اند؛ به طوریکه در پیشینه این پژوهش در ارتباط با نظرات مدیران مدارس چندفرهنگی در زمینه چالش‌ها و راهکارهای آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی، پژوهش جامعی صورت نگرفته است. با توجه به اهمیت موضوع مدارس و کلاس‌های درس چندفرهنگی در دوره ابتدایی و با توجه به اینکه مدیران، اصلی‌ترین عاملان اداری در مدارس هستند، این پژوهش زمینه‌ای را فراهم آورد؛ تا به طور جامع به واکاوی ادراک مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی و ارائه راهکارهایی بر اساس آن، پرداخت.

این پژوهش در پی پاسخ به سوالات زیر است:

- ۱- از نظر مدیران، چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی چیست؟
- ۲- از نظر مدیران، راهکارهای آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی چیست؟

روش‌شناسی

این پژوهش با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی توصیفی (Colaizzi 1978) انجام شده است، تا به بررسی عمیق تجارب زیسته مدیران مدارس چندفرهنگی بپردازد. میدان پژوهش این مطالعه، کلیه مدیران مدارس دوره ابتدایی چندفرهنگی ناحیه یک استان قم در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۲ بود. به طوریکه پس از مشورت با کارشناسان آموزش ابتدایی اداره کل استان قم، از چهار ناحیه آموزشی استان قم؛ اعتقاد بر این بود که به دلیل موقعیت حاشیه‌ای، اکثر مدارس چندفرهنگی در ناحیه یک استان قم قرار دارند. ناحیه یک استان قم، به دلیل موقعیت جغرافیایی خاص خود و نزدیکی به مناطق مهاجرپذیر، به یکی از کانون‌های تمرکز جمعیت‌های مهاجر از استان‌های گوناگون ایران و ملیت‌های دیگر تبدیل شده است. بسیاری از خانواده‌ها از اقوام، زبان‌ها و فرهنگ‌های گوناگون، از جمله ترک، لر، بلوچ، عرب، کرد و

افغانستانی، پاکستانی و هندی در این ناحیه سکونت دارند. نمونه‌گیری از مدیران مدارس چندفرهنگی ناحیه یک استان قم به صورت هدفمند انجام شد تا جایی که داده‌ها به اشباع رسید (اشباع تجربی). ملاک اول در انتخاب این نمونه، انتخاب مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی بود که حداقل ۳ سال سابقه‌ی فعالیت در مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی را داشتند و ملاک دوم در انتخاب این حجم نمونه، تمایل مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی، به شرکت در فرایند مصاحبه بود. این ملاک‌ها، بر پایه‌ی اصل «داشتن تجربه زیسته عمیق و معنادار از پدیده مورد مطالعه» انتخاب شده‌اند (Smith, Flowers & Larkin, 2009). پژوهشگران پدیدارشناسی، تأکید دارند که شرکت‌کنندگان باید با پدیده موردنظر در ارتباط بوده، توانایی بازگوکردن تجربه خود را داشته و از راه تأمل در آن تجربه، به درک معنادار از پدیده برسند (Van Manen, 1990). هم‌چنین، علاقه و تمایل آگاهانه برای مشارکت، شرط ضروری در مصاحبه‌های عمیق و پدیدارشناسانه است، زیرا مشارکت بدون اجبار زمینه‌ساز تولید داده‌های غنی و معتبر است (Creswell & Poth, 2018). در نهایت، به منظور پاسخ به سوالات پژوهش، تعداد ۱۰ نفر از مدیران با تجربه فعلی کار در مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی ناحیه یک استان قم، با توجه به ملاک‌های مذکور انتخاب شدند. اطلاعات مدیران شرکت‌کننده در این مطالعه در جدول شماره ۱ مشخص است.

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌شوندگان: مدیران

شماره	تحصیلات	سن	سابقه	اصالت
۱	کارشناسی ارشد	۴۴	۲۵	کردستان (بیجار)
۲	کارشناسی ارشد	۴۲	۱۷	اصفهان (اصفهان)
۳	کارشناسی ارشد	۴۵	۲۶	قم (قم)
۴	کارشناسی	۴۳	۸	همدان (همدان)
۵	کارشناسی ارشد	۴۰	۱۲	قم (قم)
۶	کارشناسی ارشد	۳۲	۱۰	قم (قم)
۷	کارشناسی	۵۰	۲۹	قم (روستای کرمجگان)
۸	کارشناسی	۴۵	۲۲	قم (قم)
۹	کارشناسی	۳۹	۲۰	مرکزی (شازند)
۱۰	کارشناسی ارشد	۲۷	۸	اصفهان (اصفهان)

برای انجام فرایند مصاحبه از مصاحبه عمیق و باز^۱ استفاده شد. این نوع مصاحبه به محقق این امکان را می‌دهد که بدون محدودیت‌های پیش‌ساخته، تجربیات مدیران مدارس ابتدایی چندفرهنگی را کشف و تحلیل کند. در مصاحبه‌های عمیق و باز، سؤالات اصلی به‌طور کلی و انعطاف‌پذیر تنظیم شدند؛ تا فضای کافی برای بیان آزادانه مشارکت‌کنندگان فراهم آید و آنان بتوانند تجربیات خود را به‌طور کامل و دقیق بیان کنند (Smith, Flowers & Larkin, 2009). مصاحبه از مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی، به صورت حضوری و در محیط مدارس انجام شد و مدت زمان مصاحبه از ۴۰ تا ۶۰ دقیقه در نوسان بود. مصاحبه این پژوهش، ۴ محور اصلی و ۱۲ سوال داشت. محورهای اصلی مصاحبه، شامل؛ تجربه کلی از مدیریت در مدرسه چندفرهنگی، چالش‌های آموزشی در مدارس چندفرهنگی، چالش‌های تربیتی

^۱ Empirical saturation^۲ In-depth and open interview

و راهکارهای پیشنهادی برای بهبود وضعیت بودند. مهم‌ترین سوالات، در محورهای چهارگانه مصاحبه این پژوهش موارد زیر هستند:

- لطفاً تجربه خود را از مدیریت یک مدرسه ابتدایی چندفرهنگی توصیف کنید؟ (محور اول).
 - در فرایند ارزیابی عملکرد آموزش معلمان، با چه چالش‌هایی به دلیل تنوع فرهنگی دانش‌آموزان روبه‌رو بوده‌اید؟ (محور دوم).
 - در حوزه تربیتی و پرورشی، چه مشکلاتی را در بین دانش‌آموزان چندفرهنگی مشاهده کرده‌اید؟ (محور سوم).
 - راهکارهای پیشنهادی شما برای بهبود وضعیت چالش‌های آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان در مدارس و کلاس‌های چندفرهنگی دوره ابتدایی چیست؟ (محور چهارم).
- در مصاحبه‌های عمیق و باز، تعیین دقیق سوالات غیرممکن است، به طوری که در فرایند مصاحبه در مواقع لزوم، سوال‌های دیگری به غیر از سوالات اولیه از مدیران مطرح شد و تمامی پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان در حین مصاحبه ضبط و نیز در فرصتی مناسب روی کاغذ نوشته شد. اطلاعات نوشتاری به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها از روش تحلیل محتوای مضمونی مورد تجزیه و تحلیل قرارگرفت و کدگذاری اطلاعات حاصل از تجزیه و تحلیل با روش پدیدار-شناسی توصیفی (Colaizzi, 1978) صورت گرفت. مراحل تجزیه و تحلیل اطلاعات از راه رابرد هفت مرحله‌ای کلایزی، در نمودار ۱ مشخص شده است.

نمودار ۱- مراحل روش (Colaizzi 1978)

تحلیل داده‌ها در این پژوهش بر پایه روش هفت مرحله‌ای (Colaizzi 1978) و با هدف شناسایی و تبیین ادراک مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی مدارس ابتدایی و ارائه راهکارهای پیشنهادی انجام گرفت. در مرحله نخست، تمامی مصاحبه‌های عمیق و باز، به‌صورت کلمه‌به‌کلمه بر روی کاغذ پیاده‌سازی شد. در مرحله دوم، جملات و عبارات‌های معنادار مرتبط با مسئله پژوهش از متن مصاحبه‌ها استخراج شد؛ برای مثال، یکی از مدیران در توصیف مشکلات مالی برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی گفته بود: «وقتی سرانه مالی هر مدرسه را

بدانید؛ اصلاً باورتان نمی‌شود، با چه مشکلاتی یک مدیر، یک سال تحصیلی به ظاهر عادی را پشت سر می‌گذارد. من اعتقاد دارم که برای کارهای ضروری آموزش و پرورش مثل اجرای آموزش‌های چندفرهنگی در مدارس چندفرهنگی؛ اختصاص بودجه لازم است؛ این جمله به عنوان عبارت کلیدی نشانه‌ای از نبود بودجه کافی برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی در نظر گرفته شد. در مرحله سوم، کدهای مفهومی از این عبارات کلیدی استخراج شد و در مرحله چهارم، کدهای مشابه در قالب خوشه‌های معنایی یا مضامین فرعی خوشه‌بندی شدند؛ مثلاً عبارات مربوط به تخصص نداشتن معلمان و بی‌علاقگی در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی به عنوان زیرمضمون قرار گرفتند. در مرحله پنجم، مضامین فرعی در قالب مضامین اصلی مانند «مشکلات مربوط به معلمان»، «مشکلات مربوط به مسئولان آموزش و پرورش» و ... طبقه‌بندی شدند. در مرحله ششم، ساختار بنیادین پدیده بر اساس تجميع مضامین اصلی و تکرارشونده‌ها استخراج شد. در مرحله هفتم و پایانی، توصیفی جامع‌تر از موضوع فراهم شد و به منظور جمع‌بندی و افزایش دقت، اعتباربخشی از راه ارجاع به نمونه‌ها صورت گرفت. در این زمینه چالش‌ها و راهکارها در قالب مضامین اصلی و پایه از دیدگاه مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی ناحیه یک استان قم به شرح زیر بود:

مشکلات مربوط به مسئولان آموزش و پرورش شامل؛ بودجه ناکافی برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و بی‌توجهی نهادی به اهمیت این آموزش‌ها. مشکلات مربوط به معلمان شامل؛ تخصص ناکافی در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و انگیزه کم برای استفاده از روش‌های مناسب در کلاس‌های چندفرهنگی. مشکلات مربوط به مدیران، شامل؛ نگرش کنترل‌مدار و محدودیت‌های مدیریتی که اجرای آموزش‌های چندفرهنگی را محدود می‌کند. مشکلات مربوط به والدین شامل؛ مقاومت و اعتراض نسبت به اجرای برنامه‌های آموزشی و فرهنگی چندفرهنگی. هم‌چنین، در مقابل هر یک از این چالش‌ها، راهکارهای پیشنهادی مدیران نیز شناسایی شد: در سطح مسئولان آموزش و پرورش، راهکارها شامل؛ تدوین کتاب‌های درسی ویژه آموزش‌های چندفرهنگی، اختصاص بودجه کافی به مدارس چندفرهنگی، افزایش حقوق معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی، اختصاص معلمان توانمند برای اجرای برنامه‌ها و حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری این آموزش‌ها بود. در سطح مدیران مدارس، راهکارها شامل؛ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و برگزاری مراسم‌های فرهنگی مانند شبی در مدرسه برای تقویت تعامل فرهنگی و ایجاد انگیزه بود. در سطح معلمان، راهکارها بر تمایل شخصی به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، اطمینان از عملکرد خود و تجربه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی تأکید داشت. در سطح دانش‌آموزان، ایجاد انجمن‌های گفت‌وگوی بین‌فرهنگی در مدرسه، مشارکت فعال دانش‌آموزان در طراحی فعالیت‌های فرهنگی و آموزش مهارت‌های همدلی و احترام به تفاوت‌ها جمع‌بندی شد. هم‌چنین، در سطح والدین، راهکارها شامل برگزاری جلسات آموزشی درباره فرهنگ‌های گوناگون، دعوت از والدین برای مشارکت در برنامه‌های فرهنگی مدرسه و ترغیب آنان به حمایت از تعامل بین‌فرهنگی فرزندان در خانه بود.

در این پژوهش، به منظور اعتباریابی و اطمینان از دقت یافته‌ها، از چهار معیار پیشنهادی لینکلن و گوبا^۱ (۱۹۸۵) شامل باورپذیری^۲، اطمینان‌پذیری^۳، تأییدپذیری^۴ و انتقال‌پذیری^۵ استفاده شد. برای تقویت باورپذیری، محقق که خود معلم دوره ابتدایی در یکی از مدارس چندفرهنگی ناحیه یک استان قم است، طی سه ماه به‌طور مستمر در مدارس

¹ Lincoln and Guba

² Credibility

³ Dependability

⁴ Confirmability

⁵ Transferability

ابتدایی چندفرهنگی این ناحیه حضور یافت و با مدیران ارتباطی فعال و مبتنی بر اعتماد برقرار کرد. هم‌چنین، به‌منظور اطمینان از صحت داده‌های به‌دست‌آمده، از راهبرد بازگشت به مشارکت‌کنندگان استفاده شد؛ بدین صورت که پاسخ‌های اولیه مصاحبه‌ها با نظر مدیران مرور و تأیید شد. در راستای اطمینان‌پذیری، کلیه مراحل گردآوری، کدگذاری و تحلیل داده‌ها به‌طور دقیق و مستند ثبت شد تا امکان پیگیری فرآیند پژوهش و بازبینی آن توسط سایر پژوهشگران فراهم شود. برای تحقق تأییدپذیری نیز تمامی مستندات، فایل‌های صوتی، نسخه‌های کدگذاری‌شده و گزارش مراحل تحلیل داده‌ها نگهداری شد و جهت بررسی مستقل در اختیار اساتید راهنما و مشاور پژوهش قرار گرفت. در نهایت در مرحله انتقال‌پذیری، تمامی اطلاعات حاصل از پاسخ‌های مصاحبه با مدیران با توصیفات جزئی ثبت شد و مطالب کلیدی دسته‌بندی شد و سپس توسط اساتید راهنما و مشاور این پژوهش، میزان دقت نتایج اطلاعات در شرایط دیگر مورد بررسی قرار گرفت.

گفتنی است که ورود و خروج مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی از جریان مصاحبه کاملاً اختیاری و بر مبنای رضایت افراد بود. ضمناً اطمینان بخشی به مدیران از محرمانه بودن اطلاعات تبادل شده در طول جلسه مصاحبه در ابتدای مصاحبه حاصل شد. هم‌چنین، به مدیران این اطمینان داده شد که داده‌های مصاحبه صرفاً به جهت انجام این پژوهش است. در نهایت پس از اجرای مصاحبه‌ها، نوشته‌ها در اختیار مدیران قرار گرفت تا صحت و دقت اطلاعات ثبت شده؛ مورد اطمینان باشد.

با وجود تلاش محقق؛ برای رعایت اصول علمی در انجام پژوهش کیفی پدیدارشناسانه، مطالعه حاضر نیز همانند سایر پژوهش‌های کیفی، می‌تواند با محدودیت‌هایی همراه باشد. نخست، حضور مستقیم محقق که خود معلم یکی از مدارس چندفرهنگی در ناحیه یک استان قم است، در محیط مدارس چندفرهنگی ابتدایی، هرچند به ایجاد ارتباط مؤثر و درک عمیق‌تر از بافت فرهنگی و اجتماعی انجامید، اما ممکن است، به‌طور ناخواسته بر روش تفسیر داده‌ها یا ایجاد سوگیری تفسیری تأثیر گذاشته باشد. دوم، با توجه به تنوع زبانی، قومی و فرهنگی موجود در این مدارس، برخی موانع ارتباطی یا احتیاط‌های کلامی مدیران ممکن است، باعث کاهش شفافیت یا صراحت در پاسخ‌ها شده باشد. سوم، با اینکه مصاحبه‌ها عمیق و مبتنی بر پروتکل بودند، ولی پاسخ‌های برخی مدیران در موضوعاتی خاص به دلیل ملاحظات اداری یا حرفه‌ای؛ ممکن است محدود یا محافظه‌کارانه بیان شده باشند. چهارم، تمرکز پژوهش بر ناحیه یک استان قم و انتخاب هدفمند مشارکت‌کنندگان، هرچند با هدف عمق‌بخشی به داده‌ها انجام شد، اما ممکن است انتقال‌پذیری یافته‌ها به نواحی و مناطق دیگر با ویژگی‌های فرهنگی یا مدیریتی متفاوت را محدود کند. در مجموع، سعی محقق بر آن بود تا با استفاده از راهبردهایی مانند؛ بازگشت به مشارکت‌کنندگان، بازنگری توسط متخصصان و مستندسازی فرایند پژوهش، اثر این محدودیت‌ها را به حداقل برساند.

یافته‌ها

سوال نخست پژوهش: از نظر مدیران، چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی چیست؟

پس از گردآوری اطلاعات حاصل از مصاحبه با مدیران، در پاسخ به سوال اول پژوهش، نظرات مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی؛ ۴ مضمون اصلی و ۱۰ مضمون پایه داشت که در جدول ۲ مشخص شده است.

جدول ۲. چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی از نظر مدیران

مضامین اصلی	مضامین پایه
بی‌توجهی نهادی و ساختاری	✓ بودجه ناکافی؛ بازتولید نابرابری در آموزش‌های چندفرهنگی ✓ بحران معیشتی معلمان و حاشیه‌نشینی آموزش‌های چندفرهنگی ✓ بی‌توجهی مسئولان نسبت به اهمیت و اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ وقت ناکافی هر زنگ کلاس در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی
مشکلات مربوط به معلمان	✓ تخصص نداشتن در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ وجود دغدغه‌های مالی و بی‌توجهی به آموزش‌های چندفرهنگی
مشکلات مربوط به مدیران	✓ تصور اضافه‌بینی به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ وجود نگرشی کنترل‌مدار به اداره مدارس چندفرهنگی ✓ بی‌انضباطی دانش‌آموزان در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی
مشکلات مربوط به والدین	✓ اعتراض‌های والدین از اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

بی‌توجهی نهادی و ساختاری

مدیران مدارس چندفرهنگی به‌عنوان یکی از موانع اصلی در تحقق آموزش‌های چندفرهنگی، به بی‌توجهی سیاست‌گذاران آموزش و پرورش اشاره کرده‌اند. این بی‌توجهی را به‌ویژه در سطح سیاست‌گذاری و ساختارهای نهادی مشاهده می‌کنند. این یافته که سیاست‌گذاران آموزشی در سطوح کلان، برنامه مشخصی برای آموزش چندفرهنگی در مدارس ندارند با سطح اول از پنج سطح آموزش چندفرهنگی در مدل Banks (1993) مرتبط است. از نظر او، بدون اصلاح ساختار نهادی آموزش، تلاش‌های محلی معلمان یا مدیران تأثیر نظام‌مند نخواهند داشت. این کم‌توجهی، به عدم توجه به نیازهای خاص دانش‌آموزان با پیشینه‌های فرهنگی متفاوت در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و تربیتی منجر شده است.

✓ بودجه ناکافی؛ بازتولید نابرابری در آموزش‌های چندفرهنگی

یکی از چالش‌های اصلی که مدیران مدارس چندفرهنگی به آن اشاره کرده‌اند، عدم تخصیص بودجه کافی برای آموزش‌های چندفرهنگی از سوی مسئولان کشوری است. این کمبود بودجه نه تنها به‌عنوان یک مشکل ساختاری در نظام

آموزشی مطرح است، بلکه تأثیرات عمیقی بر فرآیند تدریس و کیفیت آموزش دانش‌آموزان با هویت‌های فرهنگی گوناگون دارد. فقدان منابع آموزشی، موجب تقویت نابرابری‌های فرهنگی در مدارس چندفرهنگی می‌شود.

"اگر بدانید سرانه مالی مدرسه چقدر پایین است، تعجب می‌کنید که چطور سال تحصیلی را می‌گذرانیم. آموزش‌های چندفرهنگی یک کار ضروری است، اما وقتی بودجه‌ای برایش نیست، عملاً اولییتی برای اجرا ندارد" (مدیر شماره ۲). "اگر قرار باشد جشنواره یا نمایشگاهی درباره فرهنگ‌های گوناگون برگزار شود، نیاز به منابع دارد. هیچ غرفه‌ای با موضوع صنایع دستی یا غذای سنتی بدون هزینه اجرا نمی‌شود. اما آموزش و پرورش بودجه‌ای برای این کار در نظر نمی‌گیرد. پس نتیجه‌اش این است که اصلاً برگزار نمی‌شود" (مدیر شماره ۳).

✓ بحران معیشتی معلمان و حاشیه‌نشینی آموزش‌های چندفرهنگی

بیش‌تر مدیران مدارس چندفرهنگی بر این باورند که وضعیت معیشتی دشوار معلمان و اولویت‌های فرایند آموزشی در مقایسه با برنامه‌های تربیتی جانبی، از جمله آموزش‌های چندفرهنگی، باعث کاهش تمایل معلمان به شرکت در این گونه برنامه‌ها شده است. به گفته مدیران، معلمان اغلب دغدغه‌هایی غیر از اجرای آموزش‌های چندفرهنگی دارند و مسائل مالی و نیاز به تأمین معیشت از جمله نگرانی‌های اصلی آن‌هاست که در نتیجه، این برنامه‌ها در اولویت قرار نمی‌گیرند.

"در مدرسه ما، معلمان غالباً دو شغله هستند و این باعث ننگ آموزش و پرورش ماست که نتوانسته است از نظر مالی معلمان مدارس را به گونه‌ای تأمین کند که دغدغه‌شان واقعاً نیازهای واقعی بچه‌ها باشد. اگر از معلمان مدارس چندفرهنگی بپرسید: منظور از آموزش چندفرهنگی چیه؟ ۹۰ درصد نمی‌دانند" (مدیر شماره ۲). "معلمان الآن، دغدغه اصلی‌شان انجام وظیفه‌شان یعنی کلاس‌داری خوب و انتقال مطالب درسی به دانش‌آموزان است. علاقه‌ای هم به شرکت در دوره‌های توانمندسازی یا دانش‌افزایی ندارند، چون از نظر آنها در این برنامه‌ها پول نیست، درست مثل اجرای برنامه آموزش چندفرهنگی در کلاس" (مدیر شماره ۳).

✓ بی‌توجهی مسئولان نسبت به اهمیت و اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

مدیران مدارس چندفرهنگی بر این باورند که آموزش‌های چندفرهنگی در این مدارس نه تنها ضروری، بلکه حیاتی است. آن‌ها معتقدند که برای تحقق موفقیت‌آمیز این برنامه‌ها، نیاز است که تمام کارشناسان و معاونان آموزشی دوره ابتدایی، به‌طور مستمر با مدیران مدارس چندفرهنگی در خصوص چگونگی طراحی و اجرای برنامه‌های فرهنگی و تربیتی هم‌اندیشی کنند. با این حال، در عمل، به علت بی‌توجهی مسئولان اداری ناحیه یا منطقه، این هم‌اندیشی‌ها به‌ندرت صورت می‌گیرد. یکی از دلایل عمده این بی‌توجهی، عدم درک عمیق مسئولان از اهمیت آموزش چندفرهنگی و تأثیرات آن بر فرآیند یادگیری و رشد دانش‌آموزان است.

"مسئولان آموزش و پرورش درد این بچه‌ها را نمی‌فهمند و برای برگزاری برنامه‌های فرهنگی که می‌تواند فرهنگ‌های گوناگون دانش‌آموزان را به نمایش بگذارد، هیچ دغدغه‌ای ندارند" (مدیر شماره ۷). "وقتی مسئولان اصلاً به وضعیت دانش‌آموزان در مدارسشان اهمیتی نمی‌دهند، مانند عقب‌افتادگی تحصیلی، ترک تحصیل یا مشکلات اجتماعی مثل بچه‌های طلاق، طبیعی است که من هم بی‌تفاوت شوم" (مدیر شماره ۵).

✓ وقت ناکافی هر زنگ کلاس در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

یکی از چالش‌های عمده در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی در مدارس ابتدایی، کمبود وقت کافی برای گنجاندن این نوع آموزش‌ها در برنامه درسی روزانه است. مدیران مدارس چندفرهنگی، اذعان دارند که معلمان با توجه به فشردگی برنامه‌های درسی و ضرورت پوشش مفاهیم آموزشی پایه در زمان محدود، نمی‌توانند به طور کافی به آموزش‌های

ویژه‌ای که نیاز به زمان و دقت بیش‌تر دارند، بپردازند. این کمبود وقت نه‌تنها موجب می‌شود که برنامه‌های آموزشی چندفرهنگی به صورت سطحی و غیرمؤثر اجرا شوند، بلکه فرصت لازم برای تعامل معلمان با دانش‌آموزان از فرهنگ‌ها و زبان‌های گوناگون را نیز از بین می‌برد.

"در اوایل سال تحصیلی به معلمان مدرسه‌مان توضیح می‌دهیم که لطفاً از همین ابتدای سال تحصیلی منطبق با بودجه‌بندی درس‌ها را پیش ببرند تا در اواخر سال تحصیلی درس‌ها اصطلاحاً انبار نشود، تا همکار ما در ارائه‌ی مطالب آموزشی وقت کم نیاورد. به نظرم مهم‌ترین عامل اجرا نشدن آموزش‌های چندفرهنگی در کلاس و مدرسه، نبود وقت کافی است" (مدیر شماره ۷). "معلمان در کلاس‌های درس دوره ابتدایی ۴۵ دقیقه بیش‌تر فرصت ندارند، آن هم ۴۵ دقیقه غیر مفید. من الآن هم مدیرم و هم معلم غیرموظف، در مدارس چندفرهنگی. انصافاً وقت لازم برای اجرای فعالیت‌هایی مثل سرودخوانی با زبان محلی و یا اجرای یک نمایش گروهی درباره‌ی صنایع دستی هر شهر یا روستا وجود ندارد، چون وقت تدریس برای انتقال مطالب درسی کم می‌آید" (مدیر شماره ۹).

مشکلات مربوط به معلمان

از دیگر چالش‌های کلیدی مطرح‌شده از نظر مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی، عدم تخصص و انگیزه کافی معلمان، برای اجرای برنامه‌های آموزش چندفرهنگی بود. بسیاری از معلمان به دلیل ضعف در آموزش‌های اولیه و عدم شرکت در دوره‌های توانمندسازی، فاقد دانش، مهارت و انگیزه لازم در این حوزه بودند.

✓ تخصص نداشتن در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

بسیاری از مدیران مدارس چندفرهنگی معتقد بودند که معلمان این مدارس فاقد تخصص لازم برای اجرای مؤثر آموزش‌های چندفرهنگی هستند. از نظر آن‌ها، نه‌تنها آموزش رسمی و هدفمندی برای آماده‌سازی معلمان در این حوزه ارائه نشده، بلکه فرایندهای جذب و به‌کارگیری معلمان نیز به گونه‌ای است که مدارس چندفرهنگی عمدتاً به محل استقرار نیروهای تازه‌کار، کم‌تجربه یا با انگیزه‌های شغلی پایین تبدیل شده‌اند. معلمانی که فاقد آمادگی حرفه‌ای در زمینه آموزش‌های چندفرهنگی هستند، ممکن است ناآگاهانه تعصبات فرهنگی خود را بازتولید کنند و موجب طرد فرهنگی دانش‌آموزان اقلیت شوند (Banks, 2006).

"من غیر از دو یا سه معلم و مربی پرورشی توانمند، کسی را ندیدم که بتواند در کلاس‌های درس و مدرسه تبلیغ فرهنگ‌های گوناگون دانش‌آموزان را به نحو احسن داشته باشد. اغلب معلمانی که در مدارس چندفرهنگی مشغول به کار می‌شوند، اولاً کم سابقه و دوماً از نظر سطح تحصیلات نهایتاً در حد لیسانس هستند و به منظور کسب تجربه، این مدارس را انتخاب می‌کنند" (مدیر شماره ۱). "من امسال دو معلم دارم که از دانشگاه فرهنگیان فارغ‌التحصیل شده‌اند، ولی از نظر آشنایی با کتاب درسی و کلاس‌داری افتضاحند. حالا بماند که اگر بخواهند در کلاس، آموزش چندفرهنگی نیز داشته باشند، اصلاً نمی‌دانند، چندفرهنگی چیست" (مدیر شماره ۸).

✓ وجود دغدغه‌های مالی و بی‌توجهی به آموزش‌های چندفرهنگی

بیش‌تر مدیران مدارس چندفرهنگی، اعتقاد دارند که وضعیت معیشتی سخت معلمان و اهمیت فرایند آموزشی برای اولیا، نسبت به تمامی برنامه‌های تربیتی، سبب شده تا معلمان نسبت به اجرای برنامه‌های جانبی مثل آموزش‌های چندفرهنگی، تمایلی نداشته باشند. زیرا دغدغه اصلی معلمان بیش‌ترشان از نوع مالی است و به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی بی‌توجهی می‌کنند.

"در مدرسه ما، معلمان غالباً دو شغله هستند و مشکلات اقتصادی دارند. اگر از معلمان مدارس چندفرهنگی بپرسید: منظور از آموزش چندفرهنگی چیه؟ ۹۰ درصد نمی‌دانند" (مدیر شماره ۲). "معلمان الآن، دغدغه اصلی‌شان انجام وظیفه‌شان یعنی کلاس‌داری خوب و انتقال مطالب درسی به دانش‌آموزان است. علاقه‌ای هم به شرکت در دوره‌های توانمندسازی یا دانش‌افزایی ندارند، چون از نظر آنها در این برنامه‌ها پول نیست، درست مثل اجرای برنامه آموزش چندفرهنگی در کلاس" (مدیر شماره ۳).

مشکلات مربوط به مدیران

برخی از مدیران مشارکت‌کننده در پژوهش، چالش‌های آموزشی و تربیتی موجود در مدارس چندفرهنگی را تا حدی ناشی از نگرش‌ها، انگیزه‌ها و عملکرد سایر مدیران تلقی می‌کردند. آنان معتقد بودند که نوع نگاه سستی یا صرفاً اجرایی برخی مدیران به مدرسه، مانعی در مسیر تحقق آموزش‌های چندفرهنگی به شمار می‌آید. گفتنی است که برخی از انتقادات مطرح‌شده نسبت به عملکرد مدیران دیگر، ممکن است، بازتاب ادراک ذهنی و داوری‌های شخصی مشارکت‌کنندگان باشد. بنابراین، تحلیل این یافته‌ها نه بر مبنای تأیید یا رد صریح اظهارات، بلکه با هدف فهم نظام معنایی و رویکردهای مدیریتی رایج در بستر چندفرهنگی صورت گرفته است.

✓ تصور اضافه‌بینی به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

یکی از چالش‌های عمده‌ای که در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی در مدارس چندفرهنگی وجود دارد، تلقی آن به‌عنوان امر اضافه‌کاری است. مدیران مدارس چندفرهنگی به‌طور مشترک اعتقاد دارند که برای اجرای موفق برنامه‌های آموزش چندفرهنگی، نیاز به صرف زمان و منابع ویژه‌ای است. این امر زمانی مشکل‌آفرین می‌شود که مدیران اجرای این آموزش‌ها را به‌عنوان مسئولیتی اضافی و فراتر از وظایف اصلی خود می‌بینند.

"ما واقعاً درگیر مسائل جاری مدرسه هستیم. برنامه‌هایی مثل آموزش چندفرهنگی، هرچند مفید، ولی در شرایط فعلی برای خیلی از معلمان و حتی خود ما، نوعی کار اضافه بشمار می‌رود؛ چون در ساختار آموزش و پرورش، چنین برنامه‌هایی جز وظایف اصلی ما تعریف نشده‌اند" (مدیر شماره ۴). "مدرسه ما چندفرهنگی هست، ولی تا حالا هیچ‌وقت بحث آموزش چندفرهنگی به‌طور جدی مطرح نشده. چون همه می‌دونن که اول باید همون کارهای تعریف‌شده اداری رو انجام بدی، بعد اگر وقت موند، شاید به این برنامه‌ها فکر کنی" (مدیر شماره ۱).

✓ وجود نگرشی کنترل‌مدار به اداره مدارس چندفرهنگی

در بسیاری از مدارس چندفرهنگی، به‌ویژه در مقایسه با مدارس با تنوع فرهنگی کمتر، مدیران این مدارس به‌طور عمده از نگرش‌های کنترل‌مدار در اداره امور مدرسه پیروی می‌کنند. این نگرش‌ها بیش‌تر بر نظارت و کنترل وضعیت دانش‌آموزان و معلمان متمرکز است و هدف آن افزایش بهره‌وری آموزشی است. در چنین رویکردهایی، توجه به فعالیت‌های نوآورانه و ضروری مانند؛ برنامه‌ریزی و اجرای آموزش‌های چندفرهنگی به‌ندرت مشاهده می‌شود. به‌طورکلی، نگرش‌های کنترل‌مدار غالباً موجب می‌شود که مسئولان مدارس، از انجام اقدامات تربیتی و فرهنگی جدید که نیاز به زمان، منابع و همت بیش‌تری دارد، خودداری کنند.

"یک برنامه تفریحی ساده مثل اردو یک روزه، هزاران ترس و دلهره را برای کادر اجرایی و در وهله اول مدیر مدرسه ایجاد می‌کند که نکند یک دفعه یکی از بچه‌ها به مشکلی دچار شود. تازه مگر می‌شود، جلو دهن اولیا را گرفت و باید صد جلسه توجیهی برای‌شان بگذاریم تا متقاعدشان کنیم که اجرای برنامه‌های چندفرهنگی به نفع خود بچه‌های‌شان

است" (مدیر شماره ۷). "اگر ادارات آموزش و پرورش واقعا دغدغه این کارها را دارند، خودشان بودجه و فضای مناسب را با کادر اجرایی مشخص، انتخاب کنند تا این نوع برنامه‌ها در مدارس اتفاق بیفتد" (مدیر شماره ۳).

✓ بی‌انضباطی دانش‌آموزان در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

برخی مدیران مدارس چندفرهنگی معتقدند که اجرای فعالیت‌های آموزش چندفرهنگی، به‌ویژه آن دسته از برنامه‌هایی که در قالب فضاهای باز، نمایشگاهی یا فعالیت‌های غیررسمی مانند؛ برگزاری غرفه‌های فرهنگی اقوام و ملیت‌های گوناگون اجرا می‌شوند، می‌تواند به ایجاد نوعی بی‌نظمی در فضای مدرسه منجر شود. از نظر آن‌ها، این برنامه‌ها به دلیل فاصله‌داشتن از ساختار رسمی کلاس درس و قالب‌های متداول آموزشی، موجب می‌شوند تا دانش‌آموزان با آزادی عمل بیش‌تری رفتار کنند و از چارچوب‌های انضباطی مدرسه فاصله بگیرند.

"یک روز یکی از معلمان کلاس پنجم مدرسه ما به بچه‌ها گفته بود، غذاهای محلی خود را به کلاس بیاورند تا در کنار بقیه دوستانشان با غذاهای شهرها یا روستاهای ایران و سایر ملیت‌هایی که دانش‌آموز در کلاس داشتند، آشنا شوند. در این روز بچه‌ها اینقدر شلوغ کردند که مجبور شدیم؛ حدود ۱۰ نفر از بچه‌ها را باهاشون برخورد جدی کنیم" (مدیر شماره ۲). "در یک کلاس قومیت‌های ترک، کرد، لر و ملیت‌های افغانستانی و پاکستانی به تبلیغ صنایع دستی و سوغات خودشان می‌پرداختند. از همان اول شروع برنامه دیدیم؛ دانش‌آموزان قومیت‌های گوناگون ایران با یکدیگر گلاویزند، برای چی؟ این که غرفه آنها بهتر از بقیه است" (مدیر شماره ۶).

مشکلات مربوط به والدین

مدیران مدارس چندفرهنگی بر این باورند که یکی از چالش‌های مهم در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، عدم آگاهی و اطلاعات کافی والدین در مورد اهمیت این نوع آموزش‌ها است. بسیاری از اولیای دانش‌آموزان، نسبت به ضرورت و تأثیرات مثبت آموزش‌های چندفرهنگی بر رشد فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان آگاهی کافی ندارند. این فقدان آگاهی موجب می‌شود که در بسیاری از موارد، والدین به این برنامه‌ها به‌عنوان یک امر کم‌اهمیت نگاه کنند و حتی در برخی موارد نسبت به اجرای این برنامه‌ها اعتراض کنند یا حمایت لازم را از آن به عمل نیاورند.

✓ اعتراض‌های والدین از اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

هر چند اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، از نظر معلمان و مربیان پرورشی امری پسندیده است و باعث ارتقای سواد فرهنگی دانش‌آموزان خواهد شد، اما اولیای دانش‌آموزان اغلب از نظر سطح اجتماعی، فرهنگی و نیز سطح تحصیلات وضعیت پایینی دارند که نه‌ادینه‌کردن ارزش این فعالیت‌ها در کلاس و مدرسه، با واکنش اعتراضی آن‌ها مبنی بر ارائه صرف فعالیت‌های آموزشی، توسط معلمان همراه است.

"چندسال پیش در مدرسه طرحی را اجرا کردیم تا دانش‌آموزانی که تمایل دارند با لباس محلی و یا غذاهای محلی‌شان در یک کلاس از مدرسه به نمایش فرهنگ‌های خود بپردازند، ولی در همین اوقات ۱۰ تا ۱۵ نفر از اولیای بچه‌ها به مدرسه می‌آمدند و می‌گفتند: که مدرسه فقط جای درس‌خواندن است" (مدیر شماره ۲). "یکی از مادرهای بچه‌های مدرسه ما به مدرسه آمده بود، تا معلم کلاس چهارم ما را ببیند. می‌گفت: این آقا اصلا درس نمی‌دهد؛ هر روز می‌گه درباره فلان شهر یا روستا تحقیق کنید و برای بقیه بچه‌ها توضیح دهید. خوب، این جور اولیا پیدا می‌شوند که به علت ناآگاهی از اثربخشی برنامه‌های مفیدی مثل آموزش‌های چندفرهنگی، قصد توقف در اجرای این برنامه‌ها را دارند" (مدیر شماره ۹).

سوال دوم پژوهش: از نظر مدیران، راهکارهای آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی چیست؟

پس از گردآوری اطلاعات حاصل از مصاحبه با مدیران، در پاسخ به سوال دوم پژوهش؛ نظرات مدیران از راهکارهای آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی؛ ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون پایه داشت که در جدول ۳ مشخص شده است.

جدول ۳. راهکارهای آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی از نظر مدیران

مضامین اصلی	مضامین پایه
راهکارهای مرتبط با مسئولان آموزش و پرورش	✓ تدوین کتاب درسی برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ اختصاص بودجه کافی به مدارس چندفرهنگی ✓ افزایش حقوق معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی ✓ اختصاص معلمان توانمند برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری- آموزش‌های چندفرهنگی
راهکارهای مرتبط با مدیران	✓ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ برگزاری مراسم شبی در مدرسه
راهکارهای مرتبط با معلمان	✓ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی ✓ وجود اطمینان از عملکرد خود و تجربه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی
راهکارهای مرتبط با دانش‌آموزان	✓ ایجاد انجمن‌های گفت‌وگوی بین‌فرهنگی در مدرسه ✓ مشارکت دانش‌آموزان در طراحی فعالیت‌های فرهنگی ✓ آموزش مهارت‌های همدلی و احترام به تفاوت‌ها
راهکارهای مرتبط با والدین	✓ برگزاری جلسات آموزشی برای خانواده‌ها در مورد فرهنگ‌های گوناگون ✓ دعوت از والدین برای مشارکت در برنامه‌های فرهنگی مدرسه ✓ ترغیب والدین به حمایت از تعامل بین‌فرهنگی فرزندان در خانه

راهکارهای مرتبط با مسئولان آموزش و پرورش

از نظر بسیاری از معلمان یکی از موثرترین راهکارها، به منظور ترویج آموزش‌های چندفرهنگی در مدارس و کلاس‌های چندفرهنگی، وابسته به مسئولان آموزش و پرورش است. این راهکارها بر عهده سطوح بالادستی آموزش و پرورش (ادارات مناطق، استان‌ها یا وزارتخانه) است و می‌تواند زمینه‌ساز اجرای موفق آموزش‌های چندفرهنگی در مدارس باشد.

✓ تدوین کتاب درسی برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

به دلیل متمرکز بودن نظام آموزشی و عدم دخالت معلمان در برنامه‌ریزی درسی کلان، مدیران معتقدند که یکی از اقدامات ضروری برای تسهیل اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، تدوین یک کتاب درسی ویژه یا برنامه‌ریزی مشخص در این حوزه است. این کتاب درسی می‌تواند به‌عنوان یک منبع استاندارد، نحوه اجرا و زمان‌بندی برنامه‌ها را مشخص کند. "معلمان مدرسه ما در زمینه اجرای بازی‌های بومی و محلی و اجرای نمایش گروهی از توانمندی‌های بچه‌های شهرها و ملیت‌های گوناگون کلاسشان ایده‌هایی را به من گفته‌اند، ولی هنوز برنامه‌ریزی دقیق برای چگونگی اجرا و زمان اجرا وجود ندارد. به نظرم یک کتاب درسی، باید آموزش و پرورش بنویسد، در ارتباط با موضوع آموزش‌های چندفرهنگی؛ تا در این گونه مدارس اجرا شود" (مدیر شماره ۷). "تا حدودی با معلمان برای اجرای مسابقات در زنگ‌های تفریح به توافق رسیده‌ایم، ولی برای اجرا سردرگم هستیم. به نظرم باید یک معیار مشخصی برای اجرای این نوع برنامه‌ها؛ مثل کتاب درسی باشد" (مدیر شماره ۵).

✓ اختصاص بودجه کافی به مدارس چندفرهنگی

کمبود یا فقدان بودجه کافی برای اجرای برنامه‌های مرتبط با موضوعات چندفرهنگی در مدارس، یکی از موانع اصلی اجرای مؤثر این فعالیت‌ها به شمار می‌آید. بسیاری از مدیران مدارس چندفرهنگی معتقدند که بدون تخصیص منابع مالی مناسب، نمی‌توان برنامه‌هایی را که به ترویج فرهنگ‌های گوناگون در میان دانش‌آموزان می‌پردازند، به درستی پیاده‌سازی کرد. این کمبود منابع مالی باعث می‌شود که مدارس نتوانند فعالیت‌های متنوع و مؤثری را برای معرفی و شناخت فرهنگ‌های گوناگون، به دانش‌آموزان اجرا کنند و در نتیجه، آموزش‌های چندفرهنگی به شکلی ناکافی و سطحی باقی بماند.

"اجرای آموزش چندفرهنگی در سطح مدرسه و نه فقط کلاس، نیازمند تامین مالی مناسب اداره‌های آموزش و پرورش است که این ادارات باید از وزارتخانه تامین مالی کنند که وزارتخانه نیز اصلاً در فکرش این جور برنامه‌ها نیست" (مدیر شماره ۱). "باید خود مدرسه اینقدر از لحاظ بودجه غنی باشد که تمامی کلاس‌ها و معلمان با بودجه‌ای که در اختیارشان است، بتوانند ایده‌هایشان را به واقعیت تبدیل کنند و یا حداقل تعدادی برنامه برای افزایش شناخت بچه‌ها از فرهنگ‌های گوناگون، به همراه ارائه جوایز داشته باشند" (مدیر شماره ۹).

✓ افزایش حقوق معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی

مدیران مدارس چندفرهنگی بر این باورند که یکی از راهکارهای مؤثر برای اجرایی‌شدن بسیاری از برنامه‌های اثربخش در کلاس‌ها و مدارس، به ویژه آموزش‌های چندفرهنگی، برآورده‌شدن نیازهای مالی معلمان است. به طوریکه در چارچوب نظری آموزش چندفرهنگی، یکی از مفاهیم کلیدی، انگیزش معلمان است. نظریه‌های انگیزشی مانند نظریه خودتعیینی^۱ نشان می‌دهند که حمایت‌های مادی و معنوی می‌تواند انگیزش درونی معلمان را تقویت کند و به بهبود عملکرد آموزشی

^۱ Self-Determination Theory

آن‌ها منجر شود (Ryan & Deci, 2000). در صورتی که معلمان به‌طور مناسب از نظر مالی تأمین نشوند، احتمال کاهش انگیزه در آن‌ها وجود دارد که این امر می‌تواند بر کیفیت آموزش‌های چندفرهنگی تأثیر منفی بگذارد.

"اگر می‌خواهیم؛ آموزش چندفرهنگی را معلمان مدارس چندفرهنگی به‌طور همه‌جانبه انجام دهند، باید وزارت آموزش و پرورش یک عامل تشویقی را برای معلمان ترتیب ببیند، مثل افزایش حقوق معلمان مدارس چندفرهنگی" (مدیر شماره ۵). "به نظرم راهکار اصلی اجراشدن همه‌جانبه آموزش‌های چندفرهنگی، در کلاس‌های چندفرهنگی توسط معلمان، بالابردن هر چند کم حقوق معلمان این کلاس‌ها نسبت به سایر معلمان مدارس معمولی است" (مدیر شماره ۳).

✓ اختصاص معلمان توانمند برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

مدیران مدارس چندفرهنگی بر این باورند که برای موفقیت در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، معلمان باید با ویژگی‌ها و چالش‌های خاص این مدارس آشنا باشند. انتخاب معلمان با تجربه و تخصص حرفه‌ای در زمینه تعامل و برنامه‌ریزی برای دانش‌آموزان از فرهنگ‌های گوناگون، از اهمیت بالایی برخوردار است. این معلمان باید توانایی برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان از هویت‌های فرهنگی گوناگون را داشته باشند، تا بتوانند برنامه‌های آموزشی چندفرهنگی را به‌طور مؤثر اجرا کنند.

"معلمی که در عمرش تا حالا یک مدرسه با ۶-۵ نوع قومیت گوناگون از ایران و ۳-۲ ملیت از بچه‌ها را ندیده است، اصلاً نمی‌تواند جو کلاس درس را خوب درک کند" (مدیر شماره ۷). "معلمان با سابقه ۲۰ سال به بالا خیلی قشنگ‌تر کلاس را اداره می‌کنند و با بچه‌ها ارتباط بهتری دارند. اداره باید یک حسابی ویژه روی مدارس چندفرهنگی و معلمان و مربیان پرورشی که در این مدارس انتخاب می‌کند؛ باز کند و هر معلمی را بدون هیچ سابقه تدریس در مدارس چندفرهنگی در این مدارس نگذارد" (مدیر شماره ۲).

✓ حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی

حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی، یکی از عوامل کلیدی در تحقق موفقیت این نوع آموزش‌ها به‌شمار می‌آید. بسیاری از مدیران مدارس چندفرهنگی بر این باورند که اگر معلمان حمایت‌های عملی و معنوی از سوی مسئولان آموزشی دریافت کنند، می‌توانند با انگیزه و تعهد بیشتری به اجرای برنامه‌های آموزشی چندفرهنگی بپردازند.

"تا حالا اسم چند نفر از معلمان مدرسه خودمان را برای انجام فعالیت‌های دینی مثل آموزش نماز خواندن، مثل احترام گذاشتن به پدر و مادر، مثل خواندن داستان‌های قرآنی؛ به اداره برای تشویق فرستادم، ولی هیچ اقدامی تا حالا صورت نگرفته است" (مدیر شماره ۸). "معلمان مدرسه ما فقط یک معلم ساده نیستند، بیش‌تر آن‌ها را می‌شناسم که بچه‌ها حتی از پدر و مادرشان بیش‌تر مشکلاتشان را با آن‌ها در میان می‌گذارند و برای بچه‌ها یک پدر معنوی هستند، ولی حیف که اقدامی از طرف مقامات بالادستی برای این عزیزان صورت نمی‌گیرد" (مدیر شماره ۳).

راهکارهای مرتبط با مدیران

راهکارهای مرتبط با مدیران در مدارس چندفرهنگی، نقش بسیار مهمی در ارتقاء کیفیت آموزش‌های چندفرهنگی دارند. اگر مدیران نسبت به مسائل چندفرهنگی در مدارس خود احساس مسئولیت کنند و همکاری نزدیکی با کادر آموزشی

و اجرایی برقرار سازند، می‌توانند نقش حیاتی در طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی مؤثر ایفا کنند. در این راستا، مدیران می‌توانند از روش‌ها و استراتژی‌های گوناگون برای ترویج و تقویت آموزش‌های چندفرهنگی بهره‌برداری کنند.

✓ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

یکی از اصلی‌ترین راهکارها برای مدیران مدارس چندفرهنگی، احساس مسئولیت و تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی است. مدیران مدارس باید نسبت به مسائل فرهنگی و آموزشی دانش‌آموزان چندفرهنگی احساس مسئولیت کرده و در جهت بهبود و تقویت محیط آموزشی برای این دانش‌آموزان قدم بردارند. این مسئولیت‌پذیری باعث می‌شود که مدیران مدارس بتوانند، تصمیمات مؤثر و راهکارهای عملی را برای تسهیل و بهبود اجرای آموزش‌های چندفرهنگی در مدارس خود اتخاذ کنند.

"اگر مدیران مدارس به مسائل چندفرهنگی به‌طور جدی توجه کنند و احساس مسئولیت داشته باشند، بدون شک این مسئله می‌تواند در کل محیط مدرسه و در بین دانش‌آموزان تأثیرات مثبتی بگذارد و آموزش‌های چندفرهنگی را بهتر اجرا کنیم" (مدیر شماره ۵). "نسبت به موضوعات چندفرهنگی در مدرسه مسئولیت دارم و سعی می‌کنم که با همکاری معلمان و برنامه‌ریزی مناسب، فضای مناسبی برای دانش‌آموزان از قومیت‌های گوناگون ایجاد کنم" (مدیر شماره ۳).

✓ برگزاری مراسم شبی در مدرسه

برگزاری مراسم شبی در مدرسه یکی از راهکارهای جذاب و مؤثر در مدارس چندفرهنگی است که می‌تواند به تقویت ارتباطات بین دانش‌آموزان از فرهنگ‌ها و پیشینه‌های گوناگون کمک کند. این نوع مراسم‌ها، فرصت‌هایی را فراهم می‌آورد که دانش‌آموزان در فضایی غیررسمی و دوستانه با یکدیگر تعامل کنند، از تجربیات فرهنگی گوناگون آگاه شوند و به تبادل نظرات خود بپردازند.

"اگر مدیران برای موضوع چندفرهنگی بچه‌ها تدبیر مناسبی اتخاذ کنند، راه‌حل زیاد است. مثلاً اجرای برنامه شبی در مدرسه. با تامین بودجه کافی می‌شود، روی برنامه شبی در مدرسه در فواصل زمانی گوناگونی از سال تحصیلی فکر کرد" (مدیر شماره ۲). "دانش‌آموزان در صورتی که در حالت رسمی مدرسه قرار نگیرند، بهتر با هم تعامل دارند. مثلاً در زمان‌هایی خارج از زمان مدرسه، بچه‌ها به اردوهای تفریحی یک روزه بروند، یا برنامه‌ای مثل شبی در مدرسه را بیش‌تر در مدرسه اجرا کنیم" (مدیر شماره ۴).

راهکارهای مرتبط با معلمان

راهکارهای مرتبط با معلمان در زمینه آموزش‌های چندفرهنگی، یکی از اساسی‌ترین ارکان برای موفقیت این برنامه‌ها در مدارس است. مدیران مدارس چندفرهنگی معتقدند که علاقه و تعهد معلمان به موضوع چندفرهنگی تأثیر زیادی بر اجرای مؤثر این آموزش‌ها دارد. معلمان دغدغه‌مند که نسبت به تفاوت‌های فرهنگی دانش‌آموزان احساس مسئولیت کنند، می‌توانند نقش حیاتی در تحقق اهداف آموزش چندفرهنگی ایفا کنند.

✓ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

دغدغه‌مندی و تمایل شخصی معلمان نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی یکی از عوامل کلیدی در موفقیت این برنامه‌ها است. از نظر بسیاری از مدیران مدارس چندفرهنگی، مسئولیت‌پذیری، علاقه و شناخت معلمان نسبت به مسائل و مشکلات دانش‌آموزان از گروه‌های گوناگون فرهنگی، تأثیر زیادی بر موفقیت اجرای آموزش‌های چندفرهنگی

دارد. این دغدغه‌مندی معلمان می‌تواند؛ به عنوان یک عامل انگیزشی مهم برای طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی موثر در کلاس‌های چندفرهنگی به‌شمار می‌رود.

"در مدرسه ما یکی از همکاران که سال پیش، بازنشسته شده است؛ بعضی وقت‌ها به مدرسه سر می‌زند. دو ماه پیش فکر کنم؛ در ارتباط با موضوع تفاوت‌های فرهنگی بچه‌های مدرسه برای همکاران توضیحاتی داد. من هم انصافاً از این نظرات استفاده کردم. خیلی از معلمان مشتاقانه به حرف‌های این همکار گرانقدر توجه داشتند؛ اما خیلی‌ها هم بی‌تفاوت در حال چرت‌زدن بودند" (مدیر شماره ۸). "معلمانی که خودشان داوطلبانه در دوره‌های آنلاین و حضوری ضمن خدمت شرکت می‌کنند؛ به مراتب معلمانی متعهدتر هستند و بچه‌های کلاسشان هم از نظر درسی، اخلاقی و تربیتی موفق‌ترند" (مدیر شماره ۴).

✓ وجود اطمینان از عملکرد خود و تجربه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی

از نظر بسیاری از مدیران، وجود معلمانی مجرب و با سابقه فعالیت در مدارس چندفرهنگی، می‌تواند یکی از بهترین راه‌حل‌ها برای شناخت مشکلات دانش‌آموزان کلاس‌های چندفرهنگی و اجرای به موقع برنامه‌های چندفرهنگی برای رفع مشکلات اخلاقی، اجتماعی، فرهنگی و روانی دانش‌آموزان در این کلاس‌ها باشد.

"در کلاس پنجم مدرسه ما، سالیان سال است که آقای عرفانی بزرگوار مسئولیت تدریس را دارند. در کلاسش هر ماه یک بار طرحی را برنامه‌ریزی کرده، تحت عنوان یک روز بدون کتاب در مدرسه؛ بچه‌ها می‌توانند در این روز با زبان محلی خود در کلاس برای بقیه بچه‌ها حرف بزنند و معنی گفته‌های خود را به آنها یاد دهند و یا غذاهایشان را با هم بخورند" (مدیر شماره ۲). "باید معلمانی در مدارس چندفرهنگی تدریس کنند که خودشان باور به اثربخشی خود دارند. این افراد از نظر من، معلمانی با حداقل ۵ سال سابقه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی هستند، نه همه معلمان" (مدیر شماره ۷).

راهکارهای مرتبط با دانش‌آموزان

دانش‌آموزان به عنوان مخاطبان اصلی آموزش چندفرهنگی، باید از حالت پذیرنده منفعل به عاملان فعال در مدرسه چندفرهنگی تبدیل شوند. ایجاد فضای یادگیری چندفرهنگی، مستلزم آن است که دانش‌آموزان درک عمیق‌تری از تنوع فرهنگی پیدا کنند، فرصت تجربه تعاملات بین فرهنگی داشته باشند، و مهارت‌هایی مانند همدلی، گفت‌وگو و پذیرش تفاوت را تمرین کنند. راهکارهای ارائه‌شده توسط مدیران نشان می‌دهند که مشارکت مستقیم دانش‌آموزان در فرآیندهای فرهنگی مدرسه، یکی از مؤثرترین شیوه‌ها برای درونی‌سازی ارزش‌های چندفرهنگی است.

✓ ایجاد انجمن‌های گفت‌وگوی بین فرهنگی در مدرسه

این راهکار بر ایجاد فضاهایی رسمی و غیررسمی برای گفت‌وگوی دانش‌آموزان با پیش‌زمینه‌های فرهنگی گوناگون تأکید دارد. چنین انجمن‌هایی می‌توانند با هدایت معلم یا مشاور مدرسه، فرصت مناسبی برای بیان دیدگاه‌ها، شنیدن تجربه‌های دیگران و تقویت مهارت‌های ارتباطی فراهم کنند. گفت‌وگوی بین فرهنگی باعث کاهش سوء تفاهم‌ها و افزایش احترام متقابل می‌شود.

"به نظر من اگر یک انجمن فرهنگی در مدرسه باشد که خود بچه‌ها بتوانند در آن از تجربه‌ها و تفاوت‌هاشون حرف بزنند، خیلی از دلخوری‌هایی که بین قومیت‌ها پیش می‌آید، برطرف می‌شود. واقعاً مدرسه به همین فضاهایی نیاز دارد"

(مدیر شماره ۳). "من فکر می‌کنم باید جایی باشد که بچه‌ها خودشون درباره فرهنگ‌شون حرف بزنند، نه اینکه فقط گوش دهند" (مدیر شماره ۱۰).

✓ مشارکت دانش‌آموزان در طراحی فعالیت‌های فرهنگی

مدیران پیشنهاد داده‌اند که دانش‌آموزان نه فقط شرکت‌کننده، بلکه طراح و برگزارکننده برخی برنامه‌های فرهنگی مدرسه باشند (مانند جشن فرهنگ‌ها، روز زبان مادری، نمایشگاه غذاهای قومی). این مشارکت حس تعلق، مالکیت و ارزشمندی به دانش‌آموزان می‌دهد و به آن‌ها کمک می‌کند فرهنگ خود و دیگران را بهتر بشناسند.

"در برنامه‌ریزی فعالیت‌های فرهنگی، لازم است دانش‌آموزان مشارکت مستقیم داشته باشند. این رویکرد افزون بر افزایش انگیزش، موجب می‌شود؛ آنان احساس مسئولیت و تعلق بیش‌تری نسبت به مدرسه و فرهنگ خود پیدا کنند" (مدیر شماره ۲). "مناسب است اجرای برنامه‌هایی نظیر نمایشگاه‌های فرهنگی، به دانش‌آموزان واگذار شود تا از این راه توانمندی‌های خود را در معرفی فرهنگ قومی‌شان به کار گیرند." (مدیر شماره ۶).

✓ آموزش مهارت‌های همدلی و احترام به تفاوت‌ها

آموزش چندفرهنگی تنها از راه محتوای رسمی قابل اجرا نیست، بلکه باید در رفتار روزمره، شیوه برخورد معلمان، تعاملات همکلاسی‌ها و قوانین مدرسه نیز بازتاب یابد. تقویت مهارت‌هایی مانند؛ همدلی، انعطاف‌پذیری و حل تعارض در فضای غیررسمی، زمینه‌ساز رفتارهای چندفرهنگی پایدار در دانش‌آموزان خواهد بود.

"نقش معلمان در انتقال ارزش‌های چندفرهنگی از راه برنامه درسی پنهان، بسیار مهم است. نحوه مدیریت کلاس، برخورد با دانش‌آموزان و حل تعارض‌ها می‌تواند به صورت غیرمستقیم الگوی مناسبی از احترام به تفاوت‌ها ارائه دهد" (مدیر شماره ۵). "به نظر می‌رسد، طراحی موقعیت‌های آموزشی غیررسمی، مانند تمرین‌های گروهی یا پروژه‌های مشارکتی، که در آن‌ها دانش‌آموزان با تفاوت‌های فرهنگی یکدیگر مواجه می‌شوند، می‌تواند منجر به تقویت مهارت همدلی و گفت‌وگو شود" (مدیر شماره ۹).

راهکارهای مرتبط با والدین

یکی از محورهای اساسی برای ارتقا آموزش چندفرهنگی در مدارس ابتدایی، تعامل اثربخش با خانواده‌ها است. در گفت‌وگو با مدیران مدارس چندفرهنگی، مشخص شد که نقش والدین نه تنها به عنوان حامی آموزشی، بلکه به عنوان حاملان اصلی فرهنگ قابل توجه است. والدین می‌توانند در صورت مشارکت هدفمند، به کاهش سوگیری‌های فرهنگی، تقویت همدلی بین فرهنگی، و تثبیت احترام به تفاوت‌ها در فضای مدرسه کمک کنند.

✓ برگزاری جلسات آموزشی برای خانواده‌ها در مورد فرهنگ‌های گوناگون

برگزاری جلسات آموزشی با حضور والدین، یکی از راهکارهای مهم در تقویت آموزش چندفرهنگی است. این جلسات با هدف آشنایی خانواده‌ها با فرهنگ‌ها و اقوام گوناگون برگزار می‌شود و به والدین کمک می‌کند تا با تفاوت‌ها آشنا شده و نگرش‌های مثبت‌تری نسبت به تنوع فرهنگی در مدرسه و جامعه پیدا کنند. این آموزش‌ها می‌تواند شامل معرفی آداب و رسوم، زبان‌ها و باورهای گوناگون باشد و با روش‌های تعاملی و پرسش و پاسخ همراه باشد تا فرصت گفتگو و تبادل نظر فراهم شود.

"ما جلساتی برای والدین برگزار کردیم که در آن نمایندگان از فرهنگ‌های گوناگون، آداب و رسوم خود را معرفی کردند. این جلسات باعث شد والدین بهتر با تنوع فرهنگی مدرسه آشنا شوند و نگرش‌های مثبت‌تری نسبت به

همکلاسی‌های فرزندان‌شان پیدا کنند" (مدیر شماره ۴). "دوره‌هایی که درباره آموزش چندفرهنگی برای خانواده‌ها برگزار می‌شود، فرصتی فراهم می‌کند تا والدین سوالات خود را مطرح کنند و به تبادل تجربیات فرهنگی بپردازند. این نوع تعامل به رفع سوء تفاهم‌ها کمک شایانی کرده است" (مدیر شماره ۷).

✓ دعوت از والدین برای مشارکت در برنامه‌های فرهنگی مدرسه

یکی از راهکارهای مؤثر در تقویت فضای چندفرهنگی، دعوت از والدین برای حضور و مشارکت فعال در برنامه‌ها و مناسبت‌های فرهنگی مدرسه است. حضور والدین به عنوان نمایندگان فرهنگ‌های متنوع، موجب غنای محتوای فرهنگی فعالیت‌ها می‌شود و این امکان را فراهم می‌آورد که خانواده‌ها افزون بر انتقال فرهنگ خود، در ایجاد فضای پذیرش و احترام متقابل نیز نقش داشته باشند.

"در مراسم روز فرهنگ، والدین به صورت فعال دعوت شدند تا غذاهای محلی و سنتی خود را تهیه کنند و در اجرای موسیقی و رقص محلی مشارکت داشته باشند. حضورشان فضای جشن را واقعی‌تر و پرنرنگ‌تر کرد" (مدیر شماره ۳). "ما از والدین خواستیم که در جلسات فرهنگی مدرسه شرکت کنند و تجارب و داستان‌های فرهنگی خود را با دانش‌آموزان به اشتراک گذارند. این مشارکت موجب افزایش همبستگی فرهنگی در مدرسه شده است" (مدیر شماره ۵).

✓ ترغیب والدین به حمایت از تعامل بین فرهنگی فرزندان در خانه

خانه نخستین محیط آموزشی هر فرد است و نقش خانواده در شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای فرهنگی فرزندان حیاتی است. بنابراین، ترغیب والدین به حمایت از تعامل بین فرهنگی فرزندان در محیط خانه، یکی از گام‌های اساسی در آموزش چندفرهنگی است. این حمایت می‌تواند شامل؛ تشویق کودکان به احترام به تفاوت‌ها، گفتگو درباره تنوع فرهنگی، و فراهم آوردن فرصت برای یادگیری و استفاده از زبان‌ها و آداب گوناگون در خانه باشد.

"با والدین صحبت کردیم که در خانه به کودکان فرصت بدهند تا درباره فرهنگ‌های گوناگون صحبت کنند و به تفاوت‌ها احترام بگذارند. این حمایت خانگی باعث شده بچه‌ها در مدرسه رفتارهای همدلانه‌تری داشته باشند" (مدیر شماره ۱). "ما والدین را ترغیب می‌کنیم که فرزندان خود را تشویق کنند تا زبان‌های محلی و فرهنگی خود را حفظ کنند و با همکلاسی‌های متفاوت‌شان ارتباط برقرار کنند. این موضوع در بهبود روابط بین فرهنگی دانش‌آموزان مؤثر بوده است" (مدیر شماره ۴).

شبکه جامعی از مضامین اصلی و پایه از چالش‌ها و راهکارهای آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی از نظر مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی، در شکل ۱ مشخص شده است.

شکل ۱. شبکه جامعی از مضامین اصلی و پایه این پژوهش

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش به واکاوی ادراک مدیران از چالش‌های آموزشی و تربیتی محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی و ارائه راهکارهای پیشنهادی پرداخته است. به طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که به نظر، شناسایی چالش‌های موجود در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی از منظر مدیران، در کنار استفاده از راهکارهای پیشنهادی آن‌ها، می‌تواند بستری برای بهبود برنامه‌ریزی‌های آموزشی، درسی و تربیتی در این مدارس فراهم سازد. به نظر می‌رسد، این راهکارها در صورت حمایت ساختاری از سوی مسئولان، به‌ویژه در حوزه معلمان و منابع آموزشی، قادرند پاسخ مناسبی به ضعف‌های فعلی در تعامل فرهنگی، کمبود منابع و نبود برنامه درسی مناسب ارائه دهند.

سوال اول پژوهش از چالش‌های آموزشی و تربیتی در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی از نظر مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی؛ ۴ مضمون اصلی و ۱۰ مضمون پایه داشت که مضامین اصلی آن عبارت بودند از: بی‌توجهی نهادی و ساختاری، مشکلات مربوط به معلمان، مشکلات مربوط به مدیران و مشکلات مربوط به والدین. بودجه ناکافی؛ بازتولید نابرابری در آموزش‌های چندفرهنگی، بحران معیشتی معلمان و حاشیه‌نشینی آموزش‌های چندفرهنگی، بی‌توجهی مسئولان نسبت به اهمیت و اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و وقت ناکافی هر زنگ کلاس در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، از جمله مضامین اصلی بی‌توجهی نهادی و ساختاری؛ تخصص نداشتن در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و وجود دغدغه‌های مالی و بی‌توجهی به آموزش‌های چندفرهنگی، از جمله مضامین پایه، مضمون اصلی مشکلات مربوط به معلمان؛ تصور اضافه‌بینی به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، وجود نگرشی کنترل‌مدار به اداره مدارس چندفرهنگی و بی‌انضباطی دانش‌آموزان در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، از جمله مضامین

پایه، مضمون اصلی مشکلات مربوط به مدیران؛ اعتراض‌های احتمالی والدین مدارس چندفرهنگی، از جمله مضامین پایه، مضمون اصلی مشکلات مربوط به والدین بود.

Saritiken (2023)، در پژوهش خود به بی‌توجهی مسئولان آموزش و پرورش نسبت به مفهوم چندفرهنگی و نبود برنامه‌ای مشخص برای اجرای آن توسط معلمان اشاره دارد. این یافته با نتایج سؤال اول این پژوهش که به نبود سیاست‌گذاری مشخص و ضعف نقش حمایتی نهادهای ساختاری و مسئولان اشاره دارد، همسو است. به نظر می‌رسد که این همسویی به دلیل اشتراک در ساختار متمرکز تصمیم‌گیری در نظام‌های آموزشی ترکیه و ایران باشد که در هر دو کشور، اختیار تدوین برنامه‌های چندفرهنگی به‌طور عمده در اختیار نهادهای بالادستی است. از سوی دیگر، یافته‌های این پژوهش در خصوص بی‌علاقگی برخی معلمان به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، با نتایج Yilmaz & Boylan (2016) و Camarota (2011) که بر علاقه‌مندی و مشارکت فعال معلمان در برنامه‌های چندفرهنگی تأکید کرده‌اند، ناهمسو است. این ناهمسویی به تفاوت در فرهنگ آموزشی، انگیزه‌های شغلی و نیز حمایت نهادی در کشورهایی چون ایالات متحده یا کشورهای اروپایی برمی‌گردد؛ کشورهایی که در آن‌ها، آموزش چندفرهنگی به عنوان بخشی از استانداردهای آموزشی پذیرفته شده و از معلمان حمایت مادی و معنوی بیشتری شود.

سوال دوم پژوهش از راهکارهای آموزشی و تربیتی در محیط‌های یادگیری چندفرهنگی دوره ابتدایی از نظر مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی؛ ۵ مضمون اصلی و ۱۵ مضمون پایه داشت که مضامین اصلی آن عبارت بودند از: راهکارهایی در ارتباط با مسئولان آموزش و پرورش، مدیران، معلمان، دانش‌آموزان و والدین. تدوین کتاب درسی برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، اختصاص بودجه کافی به مدارس چندفرهنگی، افزایش حقوق معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی، اختصاص معلمان توانمند برای اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی؛ از جمله مضامین پایه، مضمون اصلی راهکارهای مرتبط با مسئولان آموزش و پرورش؛ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی به همراه برگزاری مراسم شبی در مدرسه؛ از مضامین پایه، مضمون اصلی راهکارهای مرتبط با مدیران؛ تمایل شخصی نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی و وجود اطمینان از عملکرد خود و تجربه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی؛ از مضامین پایه، مضمون اصلی راهکارهای مرتبط با معلمان؛ ایجاد انجمن‌های گفت‌وگوی بین‌فرهنگی در مدرسه، مشارکت دانش‌آموزان در طراحی فعالیت‌های فرهنگی و آموزش مهارت‌های همدلی و احترام به تفاوت‌ها؛ از مضامین پایه، مضمون اصلی راهکارهای مرتبط با دانش‌آموزان؛ برگزاری جلسات آموزشی برای خانواده‌ها در مورد فرهنگ‌های گوناگون، دعوت از والدین برای مشارکت در برنامه‌های فرهنگی مدرسه و ترغیب والدین به حمایت از تعامل بین‌فرهنگی فرزندان در خانه؛ از مضامین پایه، مضمون اصلی راهکارهای مرتبط با والدین بودند.

در ارتباط با راهکارها در سوال دوم پژوهش؛ در سطح کلان، تدوین کتاب درسی ویژه آموزش‌های چندفرهنگی، می‌تواند توسط سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی و با مشارکت متخصصان علوم تربیتی انجام شود و طی یک برنامه سه‌ساله از طراحی تا اجرای آزمایشی و تعمیم عمومی دنبال شود. اختصاص ردیف بودجه مشخص به مدارس چندفرهنگی در لایحه بودجه سنواتی کشور با هدف تأمین منابع لازم برای برنامه‌های فرهنگی، از راه وزارت آموزش و پرورش و سازمان برنامه و بودجه قابل اجرا است. هم‌چنین، در ارتباط با حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی، مسئولان می‌توانند با اختصاص بودجه ویژه، برگزاری دوره‌های توانمندسازی، و ایجاد

نظام‌های انگیزشی همچون پرداخت فوق‌العاده و امتیاز تشویقی، زمینه ارتقا کیفیت تدریس و افزایش انگیزه معلمان را فراهم کنند.

در راستای افزایش انگیزه معلمان، پیشنهاد پرداخت فوق‌العاده یا امتیاز در نظام رتبه‌بندی برای معلمان فعال در آموزش‌های چندفرهنگی مطرح می‌شود که نیازمند هماهنگی با سازمان امور استخدامی است. برای ارتقاء کیفیت تدریس نیز، اختصاص معلمان توانمند از راه شناسایی، آموزش و اولویت‌دهی به معلمان دارای سابقه فعالیت در کلاس‌های چندفرهنگی، توسط معاونت نیروی انسانی آموزش و پرورش امکان‌پذیر است. همچنین، معلمان برای افزایش اطمینان نسبت به عملکرد خود و دارا بودن تجربه تدریس در کلاس‌های چندفرهنگی، می‌توانند به طور مستمر به بازتاب حرفه‌ای^۱ بپردازند؛ یعنی پس از هر جلسه آموزشی، فرآیند تدریس خود را مرور و نقاط قوت و ضعف آن را شناسایی کنند (Gay, 2018). همچنین، مطالعه منابع علمی مرتبط با آموزش چندفرهنگی، شرکت داوطلبانه در کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی مرتبط، و تبادل تجربیات با همکاران دارای سابقه در تدریس چندفرهنگی، از دیگر اقداماتی است که معلمان می‌توانند انجام دهند.

در ارتباط با راهکارهای مرتبط با مدیران برای مقابله با چالش‌هایی مانند تصور اضافه‌بینی به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، نگرش کنترل‌مدار به اداره مدارس چندفرهنگی و بی‌انضباطی دانش‌آموزان در اجرای آموزش‌های چندفرهنگی، افزون بر تمایل شخصی مدیران نسبت به اجرای آموزش‌های چندفرهنگی؛ برگزاری مراسم شبی در مدرسه به عنوان یکی از راهکارهای مؤثر مطرح می‌شود. این برنامه می‌تواند با فراهم کردن فضایی فرهنگی و تعاملی، نگرش‌های سنتی و کنترل‌مدار را کاهش داده و برداشت‌های نادرست نسبت به بی‌انضباطی دانش‌آموزان را اصلاح کند. بدین ترتیب، زمینه برای پذیرش و اجرای بهتر آموزش‌های چندفرهنگی فراهم می‌شود. بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تعاملات اجتماعی و فرهنگی خارج از کلاس درس می‌تواند به کاهش تنش‌ها و سوء تفاهم‌های فرهنگی میان دانش‌آموزان کمک کند و به این ترتیب جو مدرسه را به سمت همزیستی مسالمت‌آمیز و مشارکت اجتماعی هدایت کند (Cohen & Smerdon, 2009).

در زمینه راهکارهای مرتبط با دانش‌آموزان، ایجاد انجمن‌های گفت‌وگوی بین‌فرهنگی در مدرسه، مشارکت فعال دانش‌آموزان در طراحی و اجرای فعالیت‌های فرهنگی و آموزش مهارت‌های همدلی و احترام به تفاوت‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ این موارد از راه برگزاری جلسات منظم، تشکیل گروه‌های فرهنگی دانش‌آموزی و اجرای فعالیت‌های آموزشی هدفمند مانند؛ بازی‌های نقش‌آفرینی و کارگاه‌های همدلی قابل عملیاتی‌شدن هستند. و در نهایت، در زمینه راهکارهای مرتبط با والدین، برگزاری جلسات آموزشی برای آشنایی خانواده‌ها با فرهنگ‌های گوناگون، دعوت از والدین برای مشارکت در برنامه‌های فرهنگی مدرسه و ترغیب آنان به حمایت از تعامل بین‌فرهنگی فرزندان در خانه ضروری است که این موارد می‌توانند با همکاری مدرسه، کارشناسان فرهنگی و معلمان مجرب تحقق یابند و منجر به تقویت ارتباط بین مدرسه و خانواده و افزایش حس تعلق فرهنگی در دانش‌آموزان شوند.

نتایج سوال دوم پژوهش در ارتباط با راهکارهای مرتبط با مسئولان آموزش و پرورش در زمینه حمایت ادارات آموزش و پرورش از معلمان مجری آموزش‌های چندفرهنگی؛ با نتایج پژوهش‌های؛ (Fayda-Kinik (2023) ; Akcaoglu (2021) ; Ovsiienko et al (2023) ; Thabo, Nkoli Tlale (2018) ; Mappaenre et al (2023) همسو بوده است. همچنین، نتایج سوال دوم پژوهش در ارتباط با راهکارهای مرتبط با معلمان با نتایج پژوهش‌های؛ Mappaenre

^۱ Reflective Practice

Sadeghi and Ashuri, (2019); et al (2023) که به اهمیت اجرای برنامه‌های نمایش گروهی، بحث گروهی، بازی‌های گروهی در کلاس‌های چندفرهنگی مبتنی بر برنامه‌ریزی مناسب معلمان این کلاس‌ها اشاره داشتند، همسو بوده است. نتایج این سوال در ارتباط با راهکارهای مرتبط با دانش‌آموزان، با نتایج پژوهش‌های Banks؛ (2009) Irizarry (2015) که بر مشارکت دانش‌آموزان در برنامه‌های فرهنگی مدرسه و تأثیر آن بر احساس تعلق و تعاملات بین‌فرهنگی و مشارکت فعال دانش‌آموزان در طراحی و اجرای پروژه‌های فرهنگی پرداختند، همسو بوده است. هم‌چنین، نتایج سوال دوم پژوهش در ارتباط با راهکارهای مرتبط با والدین، با نتایج پژوهش‌های Foulidi؛ (2011) Epstein؛ (2003) Mapp and Papakitsos (2022) که به تقویت مشارکت والدین در فعالیت‌های فرهنگی مدرسه و تأثیر آموزش والدین بر نگرش کودکان چندفرهنگی پرداختند، همسو بوده است.

این پژوهش، محدودیت‌هایی دارد که باید در نظر گرفته شوند. نخست، حجم نمونه محدود به مدیران مدارس بوده و بنابراین نتایج ممکن است؛ قابل تعمیم به سایر گروه‌های آموزشی یا مناطق جغرافیایی نباشد. افزون بر این، تنها از روش مصاحبه با مدیران برای گردآوری داده‌ها استفاده شده است و نظرات سایر ذینفعان مانند؛ معلمان، دانش‌آموزان و والدین ممکن است نتایج متفاوتی به دست دهند. هم‌چنین، این تحقیق به‌طور عمده بر روی تحلیل کیفی داده‌ها تمرکز داشته است و ممکن است برخی از جوانب موضوع از نظرات گوناگون نادیده مانده باشد.

برگزاری دوره‌های دانش‌افزایی توسط مدرسان دارای سابقه‌ی تدریس در مدارس چندفرهنگی؛ برای معلمان کلاس‌های چندفرهنگی توسط مسئولان ادارات آموزش و پرورش ناحیه و منطقه، حمایت‌های مادی و معنوی مسئولان ادارات آموزش و پرورش هر ناحیه و منطقه از معلمان کوشا در زمینه اجرای آموزش‌های چندفرهنگی از راه ارتباط با مدیر هر مدرسه با در نظر گرفتن تشویق‌های موردنظر به مانند صدور تقدیرنامه، افزایش حقوق و ارتقای رتبه به همکاران مشارکت-کننده، فراهم‌سازی زمینه‌ای برای تبادل تجارب و اطلاعات مفید در زمینه اجرای آموزش‌های چندفرهنگی موفق در کلاس، توسط معلمان با تجربه و تلاش مدیران برای اجرای برنامه‌های متناسب با آموزش چندفرهنگی در سطح مدرسه؛ از جمله مراسم شبی در مدرسه؛ به عنوان پیشنهادات کاربردی این پژوهش، مطرح است.

هم‌چنین، یافته‌های این پژوهش، زمینه‌ای برای طراحی مطالعات تکمیلی در محورهای زیر فراهم می‌سازد:

۱- با توجه به تمرکز این پژوهش بر نظرات مدیران مدارس چندفرهنگی دوره ابتدایی، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده، نظرات سایر کنشگران اصلی آموزش چندفرهنگی، از جمله دانش‌آموزان، معلمان، والدین و اعضای جامعه محلی نیز مورد بررسی قرار گیرد. مشارکت این گروه‌ها می‌تواند تصویری جامع‌تر از واقعیت‌های تربیتی در مدارس چندفرهنگی ارائه دهد و به فهم بهتر موانع و ظرفیت‌های اجرای آموزش‌های چندفرهنگی در محیط‌های یادگیری بینجامد.

۲- با در نظر گرفتن موقعیت ویژه ناحیه یک استان قم به عنوان منطقه‌ای حاشیه‌ای با تراکم بالای تنوع فرهنگی، انجام پژوهش‌های تطبیقی در سایر نواحی شهری، روستایی و مهاجرپذیر استان قم، یا سایر نواحی کشور برای سنجش تفاوت‌ها و اشتراک‌های فرهنگی و آموزشی پیشنهاد می‌شود. چنین پژوهش‌هایی می‌توانند در فهم تفاوت‌های زمینه‌ای مؤثر بر طراحی راهکارهای بومی آموزش چندفرهنگی مفید باشند.

۳- از آنجا که این پژوهش با رویکرد کیفی انجام شده است و تمرکز آن بر تحلیل ادراک و تجربه مدیران مدارس چندفرهنگی بوده است، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی از روش‌های کمی و ترکیبی نیز بهره گرفته شود.

References

- Adamczewski, J. (2018). The Multicultural School. Analysis of challenges and opportunities based on examples from Vasa Övningsskola. *Biuletyn Historii Wychowania*.
- Akcaoglu, M. (2021). The effect of a multicultural education course on teachers' attitudes towards multicultural education and prejudices, *International Online Journal of Educational Sciences*, 13(5), 1486-1502.
- Amini, M. (2012). Explaining the multicultural curriculum and how to implement it in the Iranian curriculum planning system. *Curriculum Studies*, 7(26), 11-32. [Persian].
- Arifin, G. (2021). Multiculturalism on English Textbooks For First Grade Student at An Indonesian Senior High School. *Asian Journal of Multilingual and Multicultural Education*, 1(1), 28-42.
- Banks, J. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher*, 37 (3):129- 139.
- Banks, J. A. (1993). Multicultural education: Historical development, dimensions, and practice. In L. Darling-Hammond (Ed.), *Review of Research in Education*, 19, 3-49.
- Banks, J. A. (2006). *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching*. Allyn & Bacon.
- Banks, J. A. (2015). *Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching* (6th). Routledge.
- Banks, J. A. (2019). *Multicultural education: Issues and perspectives* (10th). Wiley.
- Cammarota, J (2011). The Value of a Multicultural and Critical Pedagogy: Learning Democracy Through Diversity and Dissent. *Multicultural Perspectives* 13(2):62-69.
- Cathrin, S, Wikandaru, R, (2023). Establishing multicultural society: Problems and issues of multicultural education in Indonesia. *Jurnal Civics: Media Kajian Kewarganegaraan*.
- Cohen, J., & Smerdon, B. A. (2009). Cultural Competency and Its Impact on Student Achievement: A Review of the Literature. *Journal of Educational Psychology*, 101(4), 845-857.
- Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th). SAGE.
- Dehghani, M., & Pouresfahani, V. (2025). Extracurricular activities of the communication circle for quality education in multicultural classrooms: A phenomenological study in elementary school. *Journal of Curriculum Studies*, 20(77), 37-76. <https://doi.org/10.22034/jcs.2025.463425.2293>. [Persian].
- Elias, A, Mansouri, F, & Sweid, R. (2021). Public attitudes towards multiculturalism and interculturalism in Australia. *International Migration and Integration*, 22(3).
- Epstein, J. L. (2011). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Routledge.
- Fayda-Kinik, F. (2023). Student Diversity and School Climate in the Mediterranean Zone: A Comparative Study. *IAFOR Journal of Education*. 11(3):51-75.
- Fitria, T. (2023). Implementation, Challenges and Solutions of Multicultural Education in School.
- Foulidi, X., & Papakitsos, E. C. (2022). The parental involvement in a multicultural educational context. *Journal of Research Initiatives*, 6(1), Article 8
- Gay, G. (2018). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice* Teachers College Press.
- Gogoi, P. (2020). Multiculturalism and Multicultural Education: Role of Teachers to Conduct a Multicultural Classroom Atmosphere. *International Journal of Creative Research Thoughts*. Volume 8, Issue 9.
- Hajizadeh Khanamani, F. (2015). "Explaining the place and role of educational activities in primary schools", master's thesis. Faculty of Psychology and Educational Sciences, Al-Zahra University, Tehran. [Persian].
- Hajizadeh, M, Kiani, F and Nouri, M. (2014). A study of teachers' and administrators' lived experiences of the concept of social responsibility and students' resistance to school norms, *Second International Conference on Intellectuals, Top Teachers and Modern Schools*, Hamadan.[Persian].
- Hall, B. (2010). Multicultural Education. *International Journal of Multicultural Education, Studies*, published in the Taylor & Francis eLibrary.12, (2): 1-3.
- Hanif, M. (2023). Multicultural education and tolerance from social capital perspective. *International journal of innovative research in multidisciplinary education*, 2(6), article 06. <https://doi.org/10.58806/ijirme.2023.v2i6n06>.
- Harmawati, a, Abdulkarim, B (2022). Systematic Literature Review of Moral Education in Schools. *Journal of Positive School Psychology*. 2022, Vol. 6, No. 8, 8716 – 8728.

- Haswani, F, Baharuddin, N, Simbolon, N. (2023). Multicultural Education in English Language Teaching: A Study of Paradigms, Perceptions, and Implementation Strategies. *World Journal of English Language*. Vol. 13, No. 2
- Havasbeigi, F, Sadeghi, Maleki, H and Qadri, M. (2017). Analyzing the categories of multicultural education in the social studies textbooks of Iran's elementary education. *Sociological studies*. (25) 2,429-383
- Havasbeigi, F., Sadeghi, A., Maleki, H., & Ghaderi, M. (2018). An analysis of multicultural education categories in Iranian elementary social studies textbooks. *Sociological Studies*, 2(25), 383–429.[Persian].
- Ikhsan, H. Giwangsa, S. (2019). The Important of Multicultural Education in Indonesia. *Journal of Teaching and Learning in Elementary Education (JTLEE)* [Persian].
- Irandegani, A., & Soofi, E. N. (2018). A study on the role of extracurricular activities in the moral and social development of elementary students. *The First National Conference on Sustainable Development in Humanities and Cultural Studies of Iran*, Tehran. <https://civilica.com/doc/798450> .[Persian].
- Irizarry, J. G. (2009). Reinvigorating Multicultural Educatio through Youth Participatory Action Research. *Multicultural Perspectives*, 11(4), 194–199.
- Kalantzis, M, Cope, B. (2020). Multiculturalism and education policy. In Ethnicity ,class and gender in Australia (pp.82-97), Routledge.Kalita, P.(2022). The Relevance of Multicultural Education in Contemporary Society", *International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research*.
- Kaya, D. (2014). Multiculturalism and education: Contemporary issues in education studies (Book Review). *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 1(1), 38-39.
- Khakbaz, A. (2019). The position of multicultural education in the mathematics curriculum of the first grade of elementary school. *New Educational Approaches*, 15(1), 33-58 .[Persian].
- Khakzad, F, Dehghani, M, Hakimzadeh, R, Sadeghi, A, Salehi, K. (2022). Curriculum framework based on the development of cultural literacy in secondary school based on Zeiss' perspective, *management and planning in educational systems*, 173-192. [Persian].
- Lee, S., Cha, Y.-K., & Hwang, S.-H. (2023). The global institutionalization of multicultural education as an academic discourse. *Societies*, 13(8), 191. <https://doi.org/10.3390/soc13080191>
- Lincoln, Y. S., and E. G. Guba, (1985). *Naturalistic inquiry*, ThousandOaks, CA: Sage. 124.
- Mamandi Azar, K. (2013). A study of the lived experience of principals and teachers in curriculum leadership in schools, *Second International Conference and Third National Conference on New Findings in Management, Psychology and Accounting*, Tehran.[Persian].
- Mapp, K. L. (2003). *Having their say: Parents describe why and how they are engaged in their children's education*. *School Community Journal*, 13(1), 35-64.
- Mappaenre, U, Ruswandi, M, Erihadiana, Y, Nuraini, R, Satria, W. (2023). Multicultural Education In Indonesia: Characteristics And Urgency. *JISIP : Jurnal Ilmu Sosial dan Pendidikan*.
- Meetoo, V. (2020). Negotiating the diversity of 'everyday' multiculturalism: Teachers' enactments in an inner city secondary school. *Race Ethnicity and Education*, 23(2), 261-279.
- Moawad ,N, El Shoura, M (2017). Toward A Richer Definition of Multiculturalism .*International Journal of Advanced Research*.
- Mostafazadeh, E., Keshtiarai, N., & Gholizadeh, A. (2019). The necessities of multicultural education and an analysis of elements and components of multicultural education. *Research in Curriculum Planning*, 16(33), 20–35. [Persian].
- Nada Trunk, Š,Valerij D, Anica Novak, T, Aleš, T. (2018). Responsible management and challenges of inclusion in a multicultural school environment in Slovenia,*14th International Symposium in Management*, 670 – 679.
- Naz, F. L., Afzal, A., & Khan, M. H. N. (2023). Challenges and Benefits of Multicultural Education for Promoting Equality in Diverse Classrooms. *Journal of Social Sciences Review*, 3(2), 511–522. <https://doi.org/10.54183/jssr.v3i2.291>.
- Ovsienko , L, Rakityanska, L, OKulyk , Pet'ko, L, Turchynova, G, Zavadska, T (2023). Development of Multicultural Education: Tasks, Tools and Project Solutions. *TEM Journal*. Volume 12, Issue 3, pages 1451-1461.
- Pilus, S, Nguyen, N. (2023). The Influence of Knowledge Aspects of The Multicultural on The Implementation of Multicultural Education in Elementary Schools. *International Journal of Asian Education*, Vol. 4, No. 3.
- Rohmat, R, Sutyono, A, Hani, T, Priyanto ,A. (2023). Multicultural education for strengthening harmony in diversit. *Journal of Educational Sciences* 18(1):43-54. [Persian].
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.

- Sabira, P., & Pandin, M. G. R. (2021). The importance of multicultural education as a moral improvement of the nation.
- Sadeghi, A and Ashuri, F. (2019). Investigating the effectiveness of multicultural education in improving multicultural literacy of sixth grade students in Tehran, *Educational Psychology Quarterly of Allameh Tabatabai University*. 16, 259-285. [Persian].
- Safita, M, Suryana, D. (2023). The Importance of Multicultural Education in Early Childhood Education Programs. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 668.
- Saritiken, H. (2023). Evaluation of the problems experienced in multicultural schools from the perspective of school administrators. *Journal of Pedagogical Sociology and Psychology*, 5(3), 209-220.
- Shah, M., & Carr-Chellman, A. (2022). School leaders' perceptions of multicultural challenges in diverse classrooms: A qualitative inquiry. *Journal of Educational Administration*, 60(3), 295-311. <https://doi.org/10.1108/JEA-09-2021-0193>.
- Singh, V, (2024). Multicultural Education: A Reflection of Indian Classrooms. *Slamic Religious Education and Multiculturalism. Ilomata International Journal of Social Science*, 2(1), 73-80.
- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research. SAGE.
- Srivastava, P, Bhat, V, Walia, D .(2018). Role of teachers in a multicultural classroom: A sensitive approach towards diversity. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*.
- Thabo, M, Nkoli Tlale, L. (2018). Achieving inclusive education in a multicultural classroom. In book: Integrating multicultural education into the curriculum for decolonisation: Benefits and challenges.
- Van Manen, M. (1990). Researching lived experience: Human science for an action sensitive pedagogy. State University of New York Press.
- Yilmaz, F., & Boylan, M. (2016). Multiculturalism and multicultural education: A case study of teacher candidates' perceptions. *Cogent Education*, 3(1).
- Zainal-Taj, F, Dehghani, M and Pak Mehr, H. (2013). Investigating the category of culture and ethnicity in the content of social studies curricula of elementary school. *Curriculum Research*, 117-130. [Persian].

